

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

**ZVLÁŠTNÍ SOUDNÍ ŘÍZENÍ
(OBECNÉ OTÁZKY)**

Diplomová práce

Tomáš Urban

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Alena Winterová, CSc.

Datum vypracování práce: 12.3.2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12.3.2015

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí své práce prof. JUDr. Aleně Winterové, CSc. za podmětné připomínky a členům své rodiny za jejich podporu nejen ve studiu.

Obsah

Obsah	3
Úvod	5
1 Soudnictví, civilní proces a vymezení nesporného řízení	8
1.1 Soudnictví	8
1.2 Občanské právo hmotné a procesní a jejich vzájemný vztah	9
1.3 Civilní proces	9
1.3.1 Druhy civilního procesu	11
1.3.2 Řízení nalézací	11
1.3.3 Rozlišení sporného a nesporného řízení	11
1.3.3.1 Rozlišení na základě způsobu zahájení řízení a jeho účastníků	11
1.3.3.2 Rozlišení na základě povahy rozhodnutí	12
1.3.3.3 Rozlišení na základě právních vztahů řízení	13
1.3.3.4 Rozlišení na základě způsobu dosažení cíle řízení	13
1.3.3.5 Principy civilního řízení a rozlišení řízení na jejich základě	14
2 Historický vývoj	20
2.1 Nesporné řízení od římského práva do vzniku první republiky	20
2.2 Nesporná řízení za první republiky	22
2.2.1 Zákon o základních ustanoveních soudního řízení nesporného	22
2.2.1.1 Ustanovení zákona a srovnání se zákonem o zvláštních řízeních soudních	22
2.3 Nesporná řízení v druhé polovině dvacátého století	27
3 Současná právní úprava zvláštních řízení soudních	29
3.1 Občanský soudní řád	29
3.2 Zákon o zvláštních řízeních soudních	30
3.2.1 Vzájemný vztah ZŘS a OSŘ	32
4 Zvláštní řízení soudní	33
4.1 Pojem zvláštní řízení soudní	33
4.2 Příslušné soudy	33
4.2.1 Věcná příslušnost	33
4.2.2 Místní příslušnost	34
4.3 Účastníci řízení	35
4.3.1 Způsobilost účastníků	35
4.3.1.1 Způsobilost být účastníkem řízení	35
4.3.1.2 Procesní způsobilost účastníků	37
4.3.2 Procesní úkony účastníků	37
4.4 Doručování	38
4.5 Zahájení řízení	39
4.6 Průběh řízení	40
4.6.1 Dokazování	42
4.7 Rozhodnutí ve zvláštních řízeních soudních	43
4.8 Náklady řízení	45
4.9 Opravné prostředky	47
4.9.1.1 Řádné opravné prostředky	47
4.9.1.2 Mimořádně opravné prostředky	48
5 Jednotlivé druhy zvláštních řízení soudních	50
6 Budoucnost civilního procesu a nesporných řízení	51

Závěr	54
Seznam použitých zkratk	57
Klíčová slova	57
Keywords	57
Použitá literatura	58
Resumé – Zvláštní soudní řízení (obecné otázky)	61
Abstract – Special court proceedings (general issues).....	62

Úvod

Nalézací řízení je považováno za jádro civilního procesu. V ideálním případě při něm dochází k řádnému objasnění skutkového stavu, o němž není pochyb a k vydání odpovídajícího rozhodnutí.

Již v dobách římské říše bylo patrné, že všechna nalézací řízení se nevyznačují stejnými náležitostmi a vlastnostmi. Postupem času, spolu se vznikem nových druhů řízení, docházelo k prohlubování těchto rozdílů, které nakonec vyústilo v rozlišování mezi řízeními spornými a nespornými.

Předložená práce se zaměřuje na tzv. řízení zvláštní. Tento pojem začal být používán v souvislosti s novým zákonem o zvláštních řízeních soudních a označuje řízení nesporná a další řízení, vykazující odlišnosti od řízení sporných.

Kromě zákona o zvláštních řízeních soudních řízení zvláštní subsidiárně upravuje i občanský soudní řád. Vzhledem k tomu, že zvláštní řízení disponují vlastní právní úpravou, je zřejmé, že se jedná o téma velice rozsáhlé a v případě detailního rozboru by došlo k překročení stanoveného rozsahu práce. Proto se tato práce zaměřuje zejména na obecnou úpravu zvláštních řízení. Důraz je kladen na srovnání s řízeními nespornými a vymezení odchylek. Práce se bude skládat ze šesti tematicky rozdělených kapitol.

V první kapitole budou definovány základní pojmy, na základě kterých je možné vymezit předmět práce. Za hlavní cíl si tato kapitola klade stručné objasnění pojmu soudnictví, zařazení civilního procesu do systému práva a především definování pojmu nesporné (zvláštní) řízení a to pomocí jeho diferenciací od řízení sporného použitím několika rozlišovacích hledisek. Zvláštní pozornost bude upřena na rozlišování prostřednictvím procesních zásad, na jejichž příkladu je dle mého názoru rozdíl mezi druhy nalézacího řízení nejvíce patrný. Součástí kapitoly bude zhodnocení jednotlivých hledisek a po jejich analýze výběr optimálního řešení, vedoucího k jednoznačnému vymezení nesporného řízení.

Druhá kapitola bude obsahovat historický exkurz. Vzhledem k bezpočtu publikací, zaměřujících se výhradně na historický vývoj právní úpravy by se v této kapitole práce měla hlouběji zaměřovat až na normy dvacátého století. Zvláštní prostor

bude vymezen pro srovnání zákona o základních ustanoveních soudního řízení nesporného z roku 1931 a v současnosti účinného zákona o zvláštních řízeních soudních. Srovnání mi přijde zajímavé z toho důvodu, že se v případě zákona z roku 1931 jedná o první a až do vydání zákona o zvláštních řízeních soudních poslední právní úpravu, samostatně upravující procesní náležitosti nesporných řízení na našem území.¹

V třetí kapitole bude pojednáno o současné právní úpravě, upravující zvláštní řízení soudní. Zaměřím se na dva hlavní kodexy, a sice občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních. Kromě obecného komentáře se pokusím o definování vzájemného vztahu mezi těmito dvěma zákony a v případě zákona o zvláštních řízeních soudních poukázat na jeho nedokonalosti.

Čtvrtá kapitola bude svým obsahem i rozsahem jádrem této práce. Stanoveným cílem je obecný popis zvláštního řízení stanovením příslušných soudů, definicí účastníků a deskripcí vlastního průběhu řízení a to jeho počátku přípustnosti a alternativ přípravného jednání, meritorního jednání a v něm probíhajícího dokazování, vydání rozhodnutí ve věci i vyřízení případných opravných prostředků a problematiku náhrady nákladů řízení.

Kapitola bude poukazovat zejména na rozdíly oproti obecnému průběhu civilního řízení a jednotlivá ustanovení budou podrobena kritickému hodnocení tam, kde se k tomu nabízí prostor.

Ačkoliv zvláštní část zákona o zvláštních řízeních soudních nebude předmětem této práce, je podle mého názoru nezbytné se jí věnovat alespoň v rámci stručné charakteristiky. To bude obsahem kapitoly páté. Některá řízení, nacházející se ve zvláštní části zákona o zvláštních řízeních soudních, byla přesunuta z občanského soudního řádu. Některá řízení jsou ovšem nová a nikde ještě upravena nebyla a cílem této kapitoly je pozastavit se nad důvodem jejich vzniku.

Poslední kapitola se bude zabývat otázkami na budoucí vývoj zvláštních řízení a jejich právní úpravy a to v souvislosti s ustanovením komise pro rekodifikaci

¹ Tomuto zákonu předcházela zákon č.208/1854 ř.z., o soudním řízení v nesporných věcech právních. Zákon vznikl ještě v období habsburské monarchie, nelze jej tedy považovat za zákon vzniklý na našem území v moderním slova smyslu.

občanského práva procesního. Pokusím se zde o zhodnocení plánu této komise a o vlastní náhled na ideální budoucí směřování nesporných řízení.

Předložená práce vychází z právního stavu účinného k 1. lednu 2015.

1 Soudnictví, civilní proces a vymezení nesporného řízení

Pro možnost hlubší analýzy zvláštního řízení soudního je důležité hned zpočátku vymezit a definovat základní pojmy, vztahující se k této problematice. Cílem první kapitoly je tedy rozlišení institutů občanské právo hmotné a procesní, definice soudnictví, před soudem konaného civilního procesu a nesporného řízení obecně. Tato kapitola se také zabývá nezbytnou diferenciací řízení sporného a nesporného a to hned z několika hledisek.

1.1 Soudnictví

Soudnictví je definováno jako „*činnost nezávislých soudů jako státních orgánů, vykonávanou podle stanovených pravidel a spočívající v závazném řešení konkrétních případů podle právních norem.*“²

Jedním z práv, upravených Listinou základních práv a svobod, je právo na soudní ochranu.³ K jeho realizaci dochází prostřednictvím soustavy soudů. Právní úprava soudnictví má tedy stanovit pravidla, pomocí kterých dojde k co nejširšímu naplnění tohoto základního práva.

Dle právního odvětví, jehož úprava je podkladem pro soudní řízení, je diferenciováno i samotné soudnictví. František Zoulík zastává opačný názor tvrzením „...že jednotlivé druhy soudnictví vyžadují ke své realizaci zvláštní procesní formy, která často vyústí v utvoření samostatného odvětví soudního procesního práva.“

⁴V rámci občanského práva hovoříme o civilním soudnictví. Náležitosti soudní soustavy jsou upraveny zákonem č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, podrobná úpravu procesních postupů je stanovena v procesních kodexech, v případě civilního řízení v zákoně 99/1963 Sb., občanském soudním řádu.

² WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2014, str. 19.

³ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, článek 36, odst. 1. Ustanovení zakládá právo každého domáhat se stanoveným postupem svých práv u nezávislého a nestranného soudu nebo jiného orgánu.

⁴ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C.H.Beck, 1995, str. 149.

1.2 Občanské právo hmotné a procesní a jejich vzájemný vztah

Kontinentální právní úprava se tradičně rozděluje na právo veřejné a soukromé. Občanské právo jako celek nelze do jedné z těchto dvou skupin zařadit, dělíme jej totiž dále na hmotné a procesní. Normy občanského práva hmotného stanovují svým adresátům subjektivní práva a povinnosti. V současné době vycházejí zejména ze zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku⁵ a dalších zvláštních zákonů. Občanské právo procesní stanoví pravidla a postupy, které je nutné uplatnit při ochraně a porušení subjektivních práv a povinností, stanovených hmotněprávní úpravou.

Je tedy zřejmé, že souvislost mezi občanským právem hmotným a procesním je velice úzká, protože normy procesní představují způsob, jakým jsou normy hmotné vynutitelné a při jejich absenci by hmotněprávní úprava měla spíše morální, než závazný charakter.

Vzájemný vztah mezi právem hmotným a procesním můžeme rozlišit dle výsledku občanského soudního řízení. Takovým výsledkem může být rozhodnutí deklaratorní, které rozhoduje o již existujícím hmotněprávním vztahu, nebo rozhodnutí konstitutivní, které právní vztah samo zakládá, mění, nebo ruší.

Úprava hmotného práva patří do práva soukromého, normy procesně právní se řadí do práva veřejného.

K realizaci práv a povinností, stanovených normami občanského práva procesního dochází pomocí občanského soudního řízení, nazývaného také civilní proces.

1.3 Civilní proces

V současné odborné literatuře bývá uplatňován názor, že pojetí pojmu proces můžeme rozdělit do tří skupin.⁶ V první skupině je pojem proces vykládán jako jakýkoliv právní postup, kterým vznikají, mění se, nebo zanikají právní vztahy, práva a povinnosti. Tato definice je ovšem svým širokým pojetím pro účely rozboru civilního soudního řízení nevhodná, jelikož takto můžeme za proces chápat i právní jednání

⁵ Dále, v souladu s rozhodnutím občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12.2.2014, bude v této práci pro zákon č. 89/2012 Sb. používána zkratka OZ.

⁶ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2014, str. 32.

realizovaná v rámci soukromého práva. Další, již více konkrétní interpretace omezuje termín proces pouze na postup, kterého se zúčastní státní orgán se záměrem vydání rozhodnutí. Poslední skupina reprezentuje názor, že proces je zvláštním právním vztahem mimo hmotněprávní vztahy, v němž je přítomna nezúčastněná třetí strana. Touto nezúčastněností je myšlena její naprostá procesní nestrannost.

V rámci platné právní úpravy neexistuje přesně stanovená definice civilního procesu. V základním právním pramenu občanského práva procesního, tedy v občanském soudním řádu⁷ nalezneme ustanovení následujícího znění: „*Občanský soudní řád upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků, jakož i výchova k zachování zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob.*“⁸ Z tohoto ustanovení je možné odvodit, že občanské soudní řízení je proces, směřující k ochraně práv a k vynucení povinností vyplývajících ze soukromého práva. Několik různých definic nalezneme v odborné literatuře. „*Civilní procesem se rozumí postup justičních orgánů směřující k tomu, aby autoritativně rozhodly v civilněprávních věcech na základě zákonů je upravujících.*“⁹ Nebo můžeme civilní proces definovat „*...jako soubor právních vztahů vznikajících v důsledku postupu (procesních úkonů) soudu a dalších procesních subjektů při poskytování ochrany soukromoprávním a některým jiným právním vztahům.*“¹⁰ Tuto definici pokládám za nejvíce přesnou, neboť poukazuje mimo jiné na skutečnost, že civilní proces neslouží pouze k ochraně soukromoprávních vztahů, a to v případech, kdy tak stanoví zákon.

Civilní proces může být také definován na základě tří pojmových prvků. Mezi tyto prvky řadíme procesní vztahy, což jsou právní vztahy, založené procesem, odlišující se od hmotněprávních vztahů svou vynutitelností. Druhým z prvků jsou procesní subjekty, kterými rozumíme subjekty, způsobilé ovlivňovat průběh řízení, konkrétně tedy soud a účastníky, a nakonec procesní úkony, z nichž se skládá procesní činnost subjektů.

⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Dále bude v textu užívána zkratka OSŘ.

⁸ § 1 OSŘ.

⁹ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Český civilní proces: vysokoškolská právnická učebnice*. Praha: Linde, 1997, str. 24.

¹⁰ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2014, str. 34.

Lze tedy shrnout, že civilním procesem je řízení před nestranným soudem, sloužící jeho účastníkům k ochraně práv a vynuucování povinností, stanovených normami občanského práva hmotného a dalších zákonů, za pomoci práv a povinností, vyplývajících z norem procesněprávních.

1.3.1 Druhy civilního procesu

Civilní proces prošel historickým vývojem, v jehož průběhu došlo k progresu od jednotného řízení k diferenciaci na několik druhů, které v současné době rozeznáváme. Mezi tyto druhy patří v první řadě řízení nalézací a dále řízení vykonávací, insolvenční, zajišťovací a rozhodčí.

1.3.2 Řízení nalézací

Pro účely této práce má význam pouze řízení nalézací, ostatní druhy řízení zde tedy popsány nejsou. V rámci nalézacího řízení má soud za úkol zjistit, zda existuje, mění se či zanikl proklamovaný nárok, či právní vztah, v takovém případě dochází k vydání deklaratorního rozhodnutí anebo má soud svým konstitutivním rozhodnutím právní vztah založit, změnit nebo zrušit sám. Soud se tedy má dopátrat objektivní pravdy v řešené věci a na základě zjištěných informací vydat rozhodnutí.

1.3.3 Rozlišení sporného a nesporného řízení

Nalézací řízení dělíme na řízení sporné a řízení nesporné. Jednoznačné rozlišení těchto dvou typů nalézacího řízení je obtížné. Existuje však několik teorií, jak tato řízení od sebe odlišit. Účelem následujícího textu je tyto teorie uvést a vybrat tu z nich, která rozdíl mezi těmito druhy nalézacího řízení stanoví nejjednoznačněji.

1.3.3.1 Rozlišení na základě způsobu zahájení řízení a jeho účastníků

Jako první diferenciační prvek uvedu způsob zahájení řízení. Způsob zahájení sporného řízení je jednoznačný. Sporné řízení je zahajováno výlučně na základě žaloby jedné ze stran, řízení nesporné může být zahájeno i bez návrhu, a to z úřední povinnosti. Je zde patrná souvislost se zásadou dispoziční v řízení sporném a zásadou oficiality v řízení nesporném. O těchto zásadách bude řeč v další části práce. Tento způsob diferenciaci je naprosto dokonalý pro řízení, zahájená z úřední povinnosti, protože se

bude vždy jednat o řízení nesporná. U řízení, zahájených na podnět některého z účastníků není již rozlišení jednoznačné a je třeba zkoumat i další aspekty samotného řízení.

Jak již napověděly rozdílné způsoby zahájení řízení, totožné označení jejich účastníků by nebylo vhodné.¹¹ Ve sporném řízení, jak už logicky vyplývá z jeho názvu, existuje spor. Účastníky řízení jsou strany tohoto sporu, z nichž jedním je žalobce, který svou žalobou doručením soudu sporné řízení zahájil a druhým žalovaný, vůči kterému žaloba směřuje. Řízení nesporné za účastníky označuje navrhovatele a ty, o jejichž právech má být rozhodnuto, či navrhovatele a ty, které za účastníky označuje zákon. Širší popis účastníků nesporného řízení je v kapitole 4.3 této práce.

1.3.3.2 Rozlišení na základě povahy rozhodnutí

Dalším způsobem, jak se pokusit od sebe druhy nalézacího řízení rozlišit, je diferenciací na základě typu rozhodnutí, vydané v konkrétním řízení orgánem soudní moci. Podle této teorie je výsledkem sporného řízení rozhodnutí deklaratorní a výsledkem nesporného rozhodnutí konstitutivní povahy.

Konstitutivní rozhodnutí je způsobitelné založit, změnit nebo zrušit hmotněprávní vztahy, rozhodnutí a působí ex nunc. Konstitutivním rozhodnutím je např. rozsudek o rozvodu manželství.

Rozhodnutí deklaratorní povahy „pouze“ zjišťuje a potvrzuje, zda hmotněprávní vztah, jehož existence je předmětem řízení, existuje, či nikoliv a je jím např. rozsudek, ukládající povinnému splnění dluhu. Tato rozhodnutí ochraňují práva a ukládají povinnosti, existující již před zahájením řízení, působí tedy ex tunc.

František Zoulík poukazuje na to, že jak konstitutivní, tak deklaratorní rozhodnutí vedou k založení procesněprávních vztahů, které jsou na hmotněprávních vztazích nezávislé a jsou vůči nim svrchované, neboť jsou vztahy vynutitelnými.¹² Obecně je ovšem konstitutivnost a deklarativnost rozhodnutí posuzována jejich působením na vztahy hmotněprávní.

¹¹ Ačkoliv tomu tak v minulosti bylo. Např. zákon č. 208/1854 ř.z i pro účely nesporného řízení účastníky nazýval stranami sporu.

¹² ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1969, str. 122.

Rozlišovací kritérium na základě povahy rozhodnutí se stalo terčem kritiky odborné veřejnosti z různých důvodů. Společným znakem veškerých výhrad byl fakt, že i v řízení nesporném dochází k vydávání deklaratorních rozhodnutí a naopak. V současnosti lze za příklad uvést rozhodnutí o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, které má konstitutivní účinky, i když je vydáno ve sporném řízení a naopak v řízení o úschovách dochází k vydání rozhodnutí deklaratorního.

Ztotožňuji se s názorem Františka Štajgra, který odmítl tento druh diferenciaci druhů nalézacího řízení z toho důvodu, že namísto stanovení rozdílů mezi těmito řízeními se soustředí pouze na charakter závěrečného aktu, vydaného v řízení, který navíc není směrodatný.¹³

1.3.3.3 Rozlišení na základě právních vztahů řízení

Proto se nabízí vhodnějším přístupem namísto zaměření se na rozhodnutí snaha o rozlišení na základě posouzení už právních vztahů. Sporné řízení je dle této teorie charakteristické dvoustrannými vztahy, kde jedné straně náleží právo a druhé povinnost a tyto strany jsou v postavení odpůrců. Všechny zbylé vztahy, kde k žádnému rozlišení stran nedochází, náleží řízení nespornému.¹⁴ Výhodou tohoto diferenciačního způsobu je, že na rozdíl od předchozího uznává možnost konstitutivních rozhodnutí u řízení nesporných. V případě sporných řízení je fakticky naplněna definice jeho účastníků.

Mám ale za to, že ačkoliv v případě řízení, upravených ZŘS nejsou účastníci zvaní stranami, nalezneme mezi nimi taková, kde jsou v postavení odpůrců. Tento názor bych prezentoval na příkladu řízení o určení otcovství, kdy se matka může domáhat prohlášení muže za otce dítěte a tím splnění jeho vyživovací povinnosti a „odpůrce“ může své otcovství popírat.

1.3.3.4 Rozlišení na základě způsobu dosažení cíle řízení

Dalším způsobem, jak od sebe tato řízení odlišit je hledisko reparace a prevence. Toto hledisko v sobě odráží zvolený způsob, jak dosáhnout cíle řízení, který je pro oba druhy společný – uspořádání poměrů tak, aby byly v souladu s platným právem.

¹³ ŠTAJGR, František. *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*. Praha: Acta universitatis caroline, 1969, str.130.

¹⁴ STEINER, Vilém. *Základní otázky občanského práva procesního*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1981, str. 277.

Zatímco sporné řízení se snaží cíle dosáhnout napravením, tedy reparací porušení práva, řízení nesporné má za cíl předejít sporům za pomoci spoluúčasti na vzniku, změně či zániku právních vztahů.

Příkladem reparace je soudní řešení nedodržení smlouvy o zápůjčce. Tento nevyhovující právní stav je napraven a souladu s platným právem je dosaženo rozhodnutím soudu, ukládajícím povinnému předmět zápůjčky vrátit. Prevence je spatřována např. v rozhodnutí při řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí. Takové rozhodnutí stanoví pravidla, která umožňují prevenci dalšího domácího násilí, a tím byla do budoucna zaručena ochrana práv osoby, vůči níž násilí směřuje.

Zmíněné rozlišení opět neplatí obecně, protože i ve sporném řízení nalezneme preventivní rozhodnutí v podobě předběžných opatření, jejichž účelem je mimo jiné uspořádat poměry tak, aby nedocházelo k dalšímu porušování práva. Oproti tomu výše zmíněné rozhodnutí ve věci ochrany proti domácímu násilí může působit jako podklad pro výkon rozhodnutí a tedy napravení porušování práva v případě, že osoba, proti které rozhodnutí směřuje, jej nebude respektovat. Kritikem tohoto způsobu diferenciací byl Adolf Wach, který dokonce zastával teorii, že preventivní povahy jsou všechna rozhodnutí, protože kromě nápravy situace působí i do budoucna tak, aby nedošlo k jejímu opakování.¹⁵ Dále poukazuje na neurčitost pojmů prevence a represe.¹⁶ K tomuto názoru se připojuje i František Zoulík, tvrdící, že: „*Za preventivní prostředky však bývají označovány i právní prostředky, jimiž se má předejít sporu, tedy odstranit porušení práva, ke kterému již došlo...*“¹⁷ Z uvedených důvodů je patrné, že i tato teorie nemůže být uznána a použita naprosto bezvýhradně.

1.3.3.5 Principy civilního řízení a rozlišení řízení na jejich základě

Pozice právních principů, jako pramenů práva bývá právní teorií diskutována, nicméně většina odborné veřejnosti jim tuto pozici přiznává a za pravdu jim dává i Ústavní soud, který judikoval, že „...*pramenem práva obecně, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní právní principy a*

¹⁵ ŠTAJGR, František. *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*. Praha: Acta universitatis caroline, 1969, str.67.

¹⁶ Některými autory bývá pojem reparace nahrazován pojmem represe.

¹⁷ ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1969, str. 48.

zvyklosti.“¹⁸ V prostředí kontinentálního práva byly tyto principy tvořeny již římskými právníky. Principy mohou být přímo vyjádřeny v platné právní úpravě, být vyjádřené nepřímou, nebo existovat ve společnosti jako morální, případně politická pravidla. Jejich role je nezastupitelná hned z několika důvodů.

Právní principy mají důležitou pozici v normotvorném procesu, žádná nová legislativa totiž nemůže účinně existovat v případě její kolize s právním principem. František Zoulík rozlišuje více druhů nesouladu norem s principy, odstupňovaných dle jejich intenzity. V případě pouze drobné odchylky má za to, že norma je stejně při procesu interpretace principem ovlivněna a v případě zásadnějšího rozporu je „...*jediným řešením takového nesouladu mezi principem a normou zrušení nebo změna normy.*“¹⁹ Mezi další funkce právních principů patří funkce interpretační a aplikační, které vyjadřují jejich roli při vyplňování prázdných míst v zákoně nebo určování významu nejasných norem.

Pro účely soudních řízení se vyskytuje několik všeobecně platných zásad,²⁰ mezi které patří například právo na spravedlivý proces, rovnost účastníků nebo zásada audiatur et altera pars²¹ a další.

Princip volného hodnocení důkazů bývá spojován s moderními právními systémy a je základem i pro český občanský proces. Jeho podstata spočívá v ponechání důkazní váhy jednotlivých důkazních prostředků na uvážení soudce.

Při soudním jednání se uplatňují i další specifické zásady. Mezi ně patří zásada veřejnosti, ústnosti a přímosti jednání. Někteří autoři demonstrují rozdíly mezi řízením sporným a nesporným i na těchto zásadách, přikláním se ale k názoru, že projevy odlišností jsou v jejich případě minimální a mezi rozdílové zásady, popsané níže, jsem je nezařadil.

Důležitost prvních dvou zmíněných zásad dovozuje fakt, že jsou stanoveny Ústavou.²² Zásada veřejnosti činí za dost realizaci požadavku na legitimitu a kontrolu procesu možností širší veřejnosti zúčastnit se soudního řízení. Zásada veřejnosti se

¹⁸ Usnesení Ústavního soudu Pl. ÚS 33/97 ze dne 17.12.1997.

¹⁹ BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, str. 184-185.

²⁰ Pro účely této práce je pojem „zásada“ synonymem pro pojem „princip.“

²¹ Budiž slyšena i druhá strana.

²² Ústavní zákon č. 1/1993, Ústava České republiky, článek 96 odst. 2.

neuplatní bezvýhradně, zákon stanoví případy, kdy je veřejnost vyloučena. Tyto případy nalezneme v § 166 odst. 2 a 4 OSŘ. Podle těchto ustanovení soud veřejnost vyloučí při ohrožování tajnosti utajovaných informací,²³ obchodního tajemství, důležitého zájmu účastníků, či mravnosti. Zmíněný odstavec 4 odepírá užití zásady veřejnosti ne jako celku, ale pouze pro osoby, které by svým chováním mohly narušovat nebo narušovaly důstojný průběh jednání. Zákon o zvláštních řízeních soudních²⁴ určuje konkrétní řízení, ze kterých je veřejnost vyloučena. Je tomu tak v případech utajeného řízení ve věci osvojení nezletilého, řízení o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory k seznámení se s obsahem listin, při přezkoumání pohledávek v rámci řízení o likvidaci pozůstalosti a v případě projednání dědictví. Logické je, že výjimku ze zásady veřejnosti tvoří i případy, kdy nebude soudem nařízeno jednání. Případy, kdy k tomu může dojít, jsou zmíněny v kapitole 4.6 této práce.

V souladu se zásadou ústnosti soud ve věci rozhoduje pouze na základě skutečností a zjištění, kterých se dopátral na základě ústních tvrzení.²⁵ Tato zásada usnadňuje zejména účastníkům orientaci v řízení, tím, že všechna rozhodná tvrzení uslyší osobně oni nebo jejich zástupci během řízení. Ani tato zásada se neuplatní ve všech případech. Už zahájení řízení (žalobou, či návrhem), obsahující důvody a podklady pro vydání rozhodnutí, může být provedeno v písemné formě a OSŘ dokonce stanoví možnost rozhodnutí na základě předložených listinných důkazů.²⁶ Během sporných řízení je zásada ústnosti naprosto nepřítomná v případě hojně používaných platebních rozkazů, kdy návrh na jeho vydání, předložení důkazů a jeho samotné vydání probíhá v písemné formě.

Zásada přímosti je spjatá s průběhem dokazování, povolující soudu činit skutková zjištění jen na základě důkazů před ním provedených.

Konečně existuje několik zásad, na jejichž základě je možné od sebe odlišovat jednotlivé druhy civilního procesu tedy řízení sporná od řízení nesporných.

²³ Pro stanovení okruhu utajovaných informací OSŘ odkazuje na zákon č. 415/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti.

²⁴ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Dle ustálené praxe budu dále pro tento zákon používat zkratku ZŘS.

²⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Úvod do civilního řízení*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., 2005, str. 174.

²⁶ § 115a OSŘ.

Pro diferenciaci sporného a nesporného řízení je stěžejní vymezení rozdílů mezi zásadou oficiality a dispoziční a mezi zásadou projednací a vyšetřovací. Další rozdíly lze spatřovat v zásadách formální a materiální pravdy, jednotnosti a koncentrace řízení a dalších zásad, na kterých nejsou rozdíly tak patrné a nebývají tedy tak často zmiňovány.

Zásady oficiality a dispoziční stanovují, který subjekt je oprávněn manipulovat s předmětem řízení. Zásada dispoziční veškerou iniciativu k zahájení řízení, vymezení jeho předmětu a dispozici s ním vkládá do rukou účastníků (zejména toho, který řízení zahájil) a je specifická pro řízení sporné. Řízení jsou zahajována žalobou. Dispozice s předmětem řízení se projevuje možností žalobce vzít žalobu zpět, změnit dodatečně předmět řízení a podobně. Žalovaný disponuje možností vznést námitku započtení a obě strany mohou v případech stanovených zákonem spor uzavřít uzavřením smíru.

Nesporné řízení je ovládáno zásadou oficiality. Tato zásada se projevuje zejména obecně stanoveným zahajováním nesporných řízení i bez návrhu. Výjimku z tohoto pravidla představuje možnost zahájení některých řízení i na návrh²⁷ a možnost účastníků sepsat dohodu o předmětu řízení. Jinak i v případě řízení, zahájeného na návrh jsou téměř vyloučeny dispoziční úkony účastníků. Pokud jsou splněny podmínky pro zahájení řízení i bez návrhu, nemusí soud vyhovět zpětvzetí návrhu.

S těmito dvěma zásadami jsou úzce spojeny zásady projednací a vyšetřovací. Zásada projednací uloží povinnost zajištění důkazních prostředků, potřebných k objasnění skutkového stavu ve věci, na bedra účastníků. Lze vycházet z předpokladu, že účastníci, domáhající se svých práv, disponují tvrzeními a důkazními prostředky, dokládající jejich porušení. Soud až na výjimky stanovené zákonem²⁸ nemůže přihlížet k jiným důkazům, než které přednesli účastníci sporu. Důsledkem neschopnosti účastníků unést břemeno tvrzení nebo důkazní břemeno je neúspěch ve věci a další následky, jako je s neúspěchem spojená povinnost hradit náklady řízení. Ačkoliv soud zastává pasivní roli v oblasti předkládání důkazních prostředků, leží jen na něm, které z předložených důkazů provede a užije jich jako základ pro své rozhodnutí. Pojistkou proti naprosté soudní libovůli je možnost namítat neprovedení zásadních důkazů použitím opravných prostředků.

²⁷ Ustanovení § 13 ZŘS stanoví, že řízení se zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh.

²⁸ OSŘ v § 120 odst. 2 přiznává soudu možnost provést i důkazy, které účastníci nenavrhl, ale vyplývají z obsahu spisu.

V nesporném řízení se užije zásada vyšetřovací. Důkazní břemeno zde leží na soudu, ale účastníci řízení i v tomto případě předkládají soudu tvrzení a důkazní prostředky. „Ani v nesporném řízení samozřejmě nejde o povinnost soudu pátrat po důkazech, neboť vyšetřovací zásada sama o sobě nenahrazuje na prvním místě stojící důkazní aktivitu účastníka řízení. Povinnost soudu provést i jiné než účastníky navržené důkazy s sebou nese jen to, že případné nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní nemůže být účastníkovi na újmu z hlediska výsledku řízení o věci samé.“²⁹ Soud tak nese zodpovědnost za objasnění skutkového stavu. Více o uplatnění této zásady pojednává kapitola 4.6.1, zabývající se dokazování v řízení nesporném.

Rozdílné zásady se uplatní i v požadavku jednotnosti řízení. Zásada jednotnosti řízení v praxi znamená, že řízení je od svého počátku až do svého konce chápáno jako homogenní a není speciálně stanoven postup a pořadí jednotlivých úkonů. Proti této zásadě stojí princip koncentrace řízení, který naopak znamená, že je pro průběh řízení stanoven pevný formální průběh, ve kterém mají jednotlivé úkony své stanovené místo. U nesporných řízení je zásada koncentrace naprosto vyloučena. Zásada jednotnosti se naplno projevuje v institutu úplné apelace, který umožňuje předkládat nové důkazní materiály i během opravného řízení.

Posledními zmíněnými principy jsou princip materiální pravdy a princip pravdy formální. V zásadě se jedná o stanovení okolností, na základě kterých dojde k vydání rozhodnutí. Princip materiální pravdy směřuje ke zjištění skutečného stavu věci bez jakýchkoli formálních omezení. Zjištěné okolnosti, na základě kterých má dojít k vydání rozhodnutí, mají být objektivně pravdivé. V její ryzí formě by muselo být vyžadováno po soudu, aby rozhodnutí vydal až v případě, kdy se dopátrá jednoznačné pravdy. Ačkoliv by takový postup zcela jistě směřoval k dokonalému a spravedlivému rozhodnutí, je dle mého názoru naprosto nemožné jej vyžadovat. Pátrání po dokonalé pravdě by řízení neúměrně protahovala a ani tak by nebylo zaručeno, že jí bude dosaženo. Bezvýhradné použití zásady materiální pravdy by navíc odporovalo dispoziční zásadě ve sporných řízeních. Zákon tuto situaci řeší ustanovením „Soud rozhoduje na základě zjištěného skutkového stavu věci.“³⁰ Nejvyšší soud za podstatu

²⁹ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* 7. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006, str. 1066.

³⁰ § 153 odst. 1 OSŘ.

zjištění skutkového stavu věci považuje úsudek soudce o tom, které z rozhodných skutečností jsou pravdivé, tj. které bude soudce považovat za prokázané na základě důkazních prostředků.³¹

Zákon tedy nevyžaduje po soudu dopátrání se úplné objektivní pravdy, ale umožňuje mu vydat rozhodnutí v okamžiku, kdy má soud za to, že zjištěný skutkový stav věci je dostačující. Princip formální pravdy je naopak založen na jasně vymezených formálních náležitostech, na jejichž základě je možné rozhodnout i bez naprostého zjištění objektivní pravdy.

Pro oba druhy nalézacího řízení se užije zmíněné ustanovení § 153 odst. 1 OSŘ, z čehož vyplývá, že v obou nalezneme užití zásady materiální pravdy. Rozdílný prvek se nachází v použití zásady pravdy formální. Projevy této zásady v předpisech upravujících civilní řízení nalezneme v případě rozsudku pro zmeškání nebo rozsudku pro uznání.³² V těchto případech nedochází vůbec k žádným skutkovým zjištěním a je rozhodnuto pouze na základě formálních pravidel. ZŘS pro zvláštní řízení tyto způsoby rozhodnutí zakazuje a vylučuje tím možnost použití zásady formální pravdy pro nesporná řízení.

Součástí nové platné právní úpravy³³ je taxativní vymezení jednotlivých zvláštních řízení soudních. Nově se tímto nabízí i možnost diferenciaci na základě právního pramenu, ve kterém je dané řízení obsaženo. Bezvýhradnému použití tohoto způsobu brání fakt, na který poukázala Alena Winterová, a sice že součástí ZŘS jsou některá řízení, jako je například řízení o rozvod manželství, která vždy byla pokládána za řízení sporná.³⁴ Naopak v OSŘ nalezneme řízení zvláštního charakteru.

František Zoulík tyto jednotlivé možnosti diferenciaci shrnul tvrzením, že nejpodstatnějšími procesními rozdíly mezi oběma druhy řízení jsou procesní pravomoc soudů, okruh subjektů, které mají účast na řízení, rozdílnost procesních zásad a účinky rozhodnutí.³⁵ S tímto závěrem souhlasím, neboť jednotlivé způsoby rozlišení z různých důvodů podléhají vždy opodstatněné kritice odborníků a nedokáží samy o sobě řízení od

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.6.2003, sp. zn. 28 Cdo 1709/2002.

³² § 153a a § 153b OSŘ.

³³ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

³⁴ Winterová, Alena. *K připravovaným změnám v civilním procesu (kritické a jiné poznámky)*. Právní rádce, 23-24/2012, str. 838.

³⁵ ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. 1. vyd. Praha: Academia, str. 62.

sebe odlišit a teprve jejich kombinace a tedy pozorování více aspektů řízení může dostatečně odpovědět na otázku, o které řízení se jedná.

Lze tedy shrnout, že nejlepším možným způsobem, vedoucím k rozlišení mezi oběma druhy řízení je kombinace všech výše zmíněných způsobů.

2 Historický vývoj

Pro širší a komplexnější výklad daného tématu je součástí této diplomové práce popis historického vývoje nesporného řízení, a to zejména se zaměřením na vývoj právní úpravy ve dvacátém století. Podrobně se budu věnovat srovnání zákona č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného, který obsahoval samostatnou úpravu pro nesporná řízení a byl jedním ze vzorů pro ZŘS, s důrazem na rozdíly těchto právních předpisů a na již neexistující instituty.

2.1 Nesporné řízení od římského práva do vzniku první republiky

Počátek existence soudních institucí a s nimi spojeného procesu je datován k počátku vývoje států. Proces původně nebyl nijak diferenciován a měl pouze jednotnou přesně definovanou formu a povahu řešení sporů, které měly za cíl ochranu práv příslušníků daného státu. V posledním období římské republiky došlo k dokončení první diferenciaci a od původně jednotného procesu došlo ustanovením stálých trestních soudů k vymezení trestního řízení k ochraně veřejného zájmu.

„Nesporné řízení se v římském právu vytvořilo ze zvláštních forem řízení, které byly v té době jen okrajovými procesními formami, a převažovalo řízení sporné.“³⁶ Už v těchto dobách bylo možné pozorovat patrný budoucí vývoj k převážně deklaratorním rozhodnutím v rámci nesporného řízení. Magistrát, který plnil funkci státního orgánu, sice žádná rozhodnutí nevydával a jeho funkcí bylo deklarovat výsledek právního jednání a dodat mu tak vážnost, ale tímto způsobem bylo stvrzováno například propuštění otroka, pořízení závěti nebo osvojení, tedy vznik, změna, či zánik právních vztahů. Právý předchůdce nesporného řízení se vyvinul v době principátu, kdy magistrát

³⁶ WIPPLINGEROVÁ, Miloslava, ZÁHRADNÍKOVÁ Radka, SPURNÁ Kristýna. *Zvláštní soudní řízení*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1.

mohl upravovat některé právní poměry účastníků, a to v řízeních souvisejících s dědictvím, s alimentacemi apod.³⁷

Po zániku římské říše se do působnosti orgánů, vykonávajících nesporné záležitosti, či v případě vedení matrik a opatrovnictví do působnosti církve, dostala i problematika osvojení, konkurzního řízení apod. Docházelo i k zápisům do knih, v dnešní době patřících do agendy katastrálních úřadů, které ovšem postrádaly konstitutivní účinky až do druhé poloviny 13. století. V něm došlo k vydání českých zemských desek, které obsahovaly pùhony,³⁸ změny v držbě nemovitostí a evidenci dluhů. Zápisy do nich měly charakter právního aktu s konstitutivními účinky.

Během dalšího vývoje civilního řízení hrála dominantní roli řízení sporného charakteru. Nesporné záležitosti byly spíše než soudy vyřizovány zvláštními úřady. Některé pravomoci byly v rukou šlechty, která prakticky fungovala jako soudní orgán pro své poddané.

Rozsáhlá legislativní tvorba josefínského období ovlivnila i vývoj civilního řízení. Došlo k přijetí obecného soudního řádu,³⁹ zavádějícího řádné i mimořádně opravné prostředky a s nimi spojené trojinstanční řízení. Tento zákon ovšem upravoval výhradně řízení sporná. Pokusem o úpravu nesporných záležitostí byl patent, vydaný v roce 1785, obsahující jednotnou úpravu týkající se osiřelých dětí, svěřenství a depozit pro všechny rakouské země.

Prvním zásadním právním pramenem v oblasti nesporných řízení byl až císařský patent č. 208/1854 ř.z., kterým se zavádí nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech. Jednalo se o komplexní úpravu, obsahující jak obecnou část s ustanoveními, společnými pro všechna nesporná řízení, tak i zvláštní úpravu jednotlivých nesporných řízení, jako jsou projednání pozůstalostí, řízení o věcech poručenských a opatrovnických, péče o svěřenství, osvojení, legitimaci a propuštění z otcovské moci, o dobrovolném odhadu a dražbě, o soudních vysvědčeních, ověření opisů a podpisů. I přes sjednocení úpravy těchto druhů nesporných řízení existovala vedle tohoto patentu samostatná úprava některých dalších. Například císařské nařízení

³⁷ ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. 1. vyd. Praha: Academia, str. 15.

³⁸ Obdoba dnešního žalobního nároku, měly za účel pohnat žalovaného před soud.

³⁹ Zákon č. 13/1781 sb. z.s., obecný soudní řád.

č. 207/1916 ř.z. upravovalo řízení o zbavení svéprávnosti.⁴⁰ Navzdory nespornému charakteru upravované materie byli účastníci zákonem nazýváni stranami. Oproti dnešní úpravě převažovala dispoziční zásada, častějším způsobem zahájení řízení bylo zahájení na návrh, bez návrhu pouze v případech veřejného zájmu. Naopak v souladu se současným stavem byla již zakotvena zásada vyšetřovací v podobě povinnosti zjišťovat skutečnosti, důležité pro vydání rozhodnutí.

2.2 Nesporná řízení za první republiky

Naléhavá potřeba funkčního právního aparátu v době vzniku Československé republiky byla v roce 1918 vyřešena recepční normou.⁴¹ Jejím záměrem bylo dočasné převzetí uherských a zejména rakouských zákonů do doby, než budou přijaty odpovídající zákony nové. Pro české země tak zůstal v platnosti výše zmíněný nesporný patent, zatímco na území Slovenska a Podkarpatské Rusi existovaly pouze předpisy, upravující jednotlivé druhy nesporných řízení a obecná úprava zcela absentovala. Vystala tedy potřeba sjednocujícího kodexu.

2.2.1 Zákon o základních ustanoveních soudního řízení nesporného

Tímto kodexem se stal zákon č. 100/1931 Sb. z a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného.⁴² Jeho úprava platila pro celé území ČSR a byla jím tedy odstraněna nepřehlednost způsobená dvojkolejností úpravy zemí českých a slovenských a Podkarpatské Rusi.

2.2.1.1 Ustanovení zákona a srovnání se zákonem o zvláštních řízeních soudních

Rozdílem, patrným na první pohled, je absence zvláštní části v zákoně z roku 1931. Jednotlivá nesporná řízení upravoval stále platný zákon z dob monarchie č. 208/1854 ř.z., nesporný patent. ZŘN je rozdělen na tři části. První část obsahuje pouze jediné ustanovení, v prvním odstavci vymezující rozsah působnosti zákona. Dle druhého odstavce tímto zákonem nedochází k derogaci ostatních zákonů, speciálně

⁴⁰ HARTMAN, Antonín. *Nesporné řízení*. Praha: Československý kompas, 1926, str. 369.

⁴¹ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

⁴² V případě tohoto zákona se mi nepodařilo najít žádnou ustálenou zkratku. Budu jej dále označovat jako ZŘN.

upravujících shodnou materií. Proti ZŘS toto úvodní ustanovení neodkazuje na žádný subsidiární právní předpis. Odkaz se nachází v ustanovení § 34 a za subsidiární zákon je stanoven zákon o řízení sporném.⁴³

Druhá část zákona se už zabývá obecnou úpravou nesporných řízení. Chybí zde taxativní výčet jednotlivých řízení. Ten neobsahuje ani zmíněný nesporný patent. § 2 upravuje společně věcnou i místní příslušnost soudů. Stejně jako v případě ZŘS jsou příslušnými soudy stanoveny soudy okresní, nestanoví-li zákon jinak. ZŘS opět nabízí snadnější orientaci v úpravě, tentokrát okamžitým výčtem řízení, rozhodovaných před soudy krajskými. Místní příslušnost je upravena pravidlem typickým pro sporná řízení. Místně příslušný je obecný soud osoby, proti které návrh směřuje. Až teprve pokud takové osoby není, je příslušný obecný soud osoby, v jejíž prospěch se řízení koná.

Další ustanovení, nazvané „Obsazení sborových soudů“ určuje, zda věc bude vyřízena samosoudcem (v prvoinstančním řízení), či senátem (při řízení druhé a další instance). V současné době řeší obsazení soudů obecně zákon č.6/2002 Sb., o soudech a soudcích, pro účely civilního řízení se použije úprava § 36 a násl. OSŘ. Pro další právní úpravu týkající se příslušnosti soudů, vyloučení soudců, o poradě a hlasování, o kanceláři soudní (zajišťující zejména administrativní chod soudů) apod. odkazuje § 4 na zákon č. 110/1985 ř.z., o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních. Ustanovení podobné povahy nejsou v ZŘS nutná v důsledku stanovení subsidiarity OSŘ, který veškeré obecné procesní náležitosti upravuje.

Co se účastníků týče, starší právní úprava nerozeznává tzv. druhou definici účastenství a za účastníka považuje toho, jehož práva mohou být rozhodnutím soudu dotčena nebo toho, kdo uplatňuje právní zájem, aby soud učinil rozhodnutí. Obě tyto definice plně korespondují s § 6 odst. 1 ZŘS, ale již za účastníka nepokládají toho, za koho jej označuje zákon. V každém případě došlo již k odstranění sporného označení účastníků jako stran, jak tomu bylo v patentu z roku 1854. Ustanovení § 7 až § 10, upravující procesní způsobilost a zastoupení před soudem v současné době náleží úpravě v OSŘ.

⁴³ Zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních, civilní řád soudní.

Náklady jsou obsažně upraveny v § 11. U řízení, zahájených na návrh nese obecně náklady navrhovatel. Zajímavé je, že mu mohlo být stanoveno složit předem zálohu pod hrozbou neprojednání věci. Pokud řízení skončilo „marně“, tedy soud nevydal rozhodnutí ve věci, veškeré náklady hradí soud, jinak je uloží účastníkům. Úprava ZŘS až na výjimky nepřiznává náklady v řízeních, zahájitelných i bez návrhu a ve statusových věcech manželských. Shodně jsou řešeny případy, kdy navrhovatel podá návrh úmyslně neodůvodněně, soud v takovém případě může tomuto navrhovateli náklady přiznat částečně, či zcela. ZŘN rovnou definuje, co se rozumí náklady. Stejně jako dnes jde jednak o náklady, vynaložené soudem pro účely řízení, svědečné, znalečné, náklady na opatrovníka apod. a osobní útraty účastníků. Zajímavé je, že zákon výslovně stanoví neexistenci nároku na náhradu nákladů právního zastoupení až na případy, kdy tyto náklady vznikly úmyslným jednáním druhého z účastníků. Pokud dnešní úprava stanoví povinnost hradit náklady, počítají se mezi ně i náklady právního zastoupení. Za zmínku stojí také ustanovení, příkazující uhradit náklady těm zákonným zástupcům a advokátům, kteří je svým hrubým zaviněním způsobili.

Co se prominutí hrazení nákladů řízení pro nemajetné týče, zákon zmiňuje dnes neexistující institut práva chudých. Právo chudých bylo upraveno zákonem č. 113/1895 ř. z., který platil do r. 1950. Prováděcím právním předpisem tohoto zákona bylo vládní nařízení č. 229/1936 Sb. o právu chudých v civilním řízení soudním. Právo chudých umožňovalo nemajetným dosáhnout principu práva na soudní ochranu jejich osvobozením od soudních poplatků a bezplatné zastoupení advokátem. Na dosažení práva chudých bylo třeba soudu předložit úřední vysvědčení o osobních poměrech vydané obcí a místospřežné seznání o příjmu. Pokud během řízení došlo ke zlepšení majetkových poměrů účastníka, mohl mu soud nařídit, aby část poplatků zaplatil. Prvky mezinárodní integrace již před druhou světovou válkou můžeme spatřovat ve stanovení této možnosti i pro cizince na základě smluv o vzájemnosti. Pro účely nesporných řízení nemá uživatel práva chudých nárok na bezplatné ustanovení právního nástupce, požívá alespoň praktických výhod v podobě možnosti činění některých procesních úkonů u okresního soudu svého bydliště, popř. u sborového soudu⁴⁴. Osvobození od soudních

⁴⁴ Jako sborové soudy první stolice byly v Rakousku-Uhersku označovány soudy krajské a jako sborové soudy druhé stolice soudy vrchní.

poplatků a dalších nákladů je upraven § 138 a násl. OSŘ a může být přiznáno účastníkovi soudem na návrh.

§ 13 až § 15 ZŘN upravují náležitosti podání účastníků, možnost činit návrhy a žádosti soudu ústně do protokolu a postihy v případě podání, urážejícího soud nebo osoby, zúčastněné na řízení. Zatímco ZŘS stanoví případy, kdy lze zahájit řízení ústně do protokolu, úprava z roku 1938 dává tuto možnost jen navrhovateli nezastoupenému právním zástupcem a u okresních soudů, v případě sborových soudů jen šlo-li o věci jednoduché.

§16 až § 33 ZŘN obsahuje právní úpravu samotného řízení v prvním stupni od jeho zahájení až po právní moc rozhodnutí. Řízení bylo také, až na případy stanovené soudem, zahajováno bez návrhu. Jsou stanoveny tzv. zvláštní povinnosti soudu, spočívající zejména v oznamovací povinnosti a řádném soudním postupu. Tyto náležitosti v současné době zpravidla upravuje OSŘ ve svých základních ustanoveních. Ačkoli je v současné době v souladu s ústavně zakotvenou zásadou ústnosti logické, že jednání před soudem jsou převážně ústní, původní úprava překvapivě, zřejmě z důvodů úspornosti a urychlení procesu, stanoví převahu zásady písemnosti – „*Ústní jednání se koná jen tehdy, když je zákon zvlášť nařizuje.*“⁴⁵ ZŘS ve své zvláštní části u některých jednotlivých řízení umožňuje jednání vůbec nenařizovat.

Další shodnost nalezneme v ustanoveních o doručování. K doručování do vlastních rukou docházelo jen, nařizoval-li to zákon či v případě doručení důležitých originálů.

Zajímavý je institut tzv. věcí pilných. Tyto neodkladné záležitosti měl soud rozhodnout i v neděli, ve svátek nebo v památný den. Pro soudobé ustanovení je třeba pátrat mezi ministerskými vyhláškami.⁴⁶ Ve dny pracovního klidu musí soud ve lhůtě rozhodnout obecně v případě předběžných opatření a dle ZŘS vydat rozhodnutí ve věcech domácího násilí, úpravy poměrů dítěte a v případě návrhu na zrušení předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte.

Z dnešního pohledu byla prolomena i zásada veřejnosti. Jednání byla zásadně neveřejná, účastníci měli možnost přibrat k jednání dvě osoby jako důvěrníky. Zásada

⁴⁵ § 18 odst. 1 ZŘN.

⁴⁶ Vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, § 116a.

vyšetřovací, jako jeden ze základních rozlišovacích znaků nesporného řízení, je pevně zakotvena v obou úpravách. V případě, že vyřešení nesporné záležitosti, mohl soud rozhodnout o věci sám jen s účinky pro nesporné řízení anebo ve sporné otázce odkázat na sporné řízení a prozatímně upravit poměry předběžným opatřením.

Ustanovení o následcích nedostavení se účastníka k jednání a výzvy k vyjádření je naprosto shodná s úpravou ZŘS. Zaznamenávání do protokolu je dnes nahrazeno ve většině případů pořizováním zvukového nebo audiovizuálního záznamu. V ustanovení o rozhodnutí je zakotvena zásada volného hodnocení důkazů. Písemné doručení usnesení je nutné jen v případech, kdy o to účastníci žádají anebo mají možnost opravných prostředků. Soudobá úprava vynucuje doručování všech usnesení do vlastních rukou. V původním zákoně jsou také stanoveny některé obecné náležitosti rozhodnutí, dnes k nalezení v OSŘ.

Usnesení § 35 až § 49 se zabývala řádnými a mimořádnými opravnými prostředky. ZŘN rozeznával stejné opravné prostředky jako OSŘ a ZŘS. Kromě změny v pojmosloví⁴⁷ se původní zákon liší jistou možností odvolání i proti rozhodnutím, proti kterým nelze opravný prostředek použít. Účastník, nesouhlasící s takovým rozhodnutím si na něj může stěžovat v opravném prostředku, podaném proti rozhodnutí, které je tomu rozhodnutí nejbližší. Lhůta pro podání odvolání zůstala totožná. Benevolentnější byla úprava v důvodech, pro které je možné podat odvolání i po uplynutí lhůty a tyto důvody jsou, stejně jako dnes, i mezi případy, opravňujícími k podání žaloby pro zmatečnost.⁴⁸ Náležitosti odvolání zůstaly prakticky stejné, stejně tak odmítnutí usnesením, možnost použití autoremedury v případech, kdy rozhodnutí neovlivňuje práva třetích osob nebo předložení věci vyššímu soudu, pokud není s odvoláním naloženo předchozími dvěma způsoby. Opravné řízení se řídilo režimem úplné apelace, stejně jako dnes. Obecné důvody zmatečnosti jsou prakticky totožné s těmi, upravenými OSŘ. Zajímavé je, že měl soud na důvody zmatečnosti přihlížet z úřední povinnosti. Dnešní soudy k tomuto povinny nejsou, jejich dispozice opravným řízením pro zmatečnost je široce rozšířena jiným způsobem, viz níže. Důvodem pro přesun

⁴⁷ ZZUSŘN opravné prostředky souhrnně označuje pojmem rekurs. Dále se v zákoně jako o rekursu hovoří ve významu dnešního odvolání a žaloby pro zmatečnost, dovolání je označeno pojmem dovolací rekurs a žaloba na obnovu řízení se nazývá prostě obnova řízení.

⁴⁸ Jedná se o účast vyloučeného soudce nebo o případy chybného zastoupení účastníka.

ostrážitosti na bedra účastníků může být snaha o nižší zatíženost soudců, kterou umožňuje současná vyšší přehlednost úpravy a lepší právní povědomí recipientů právních norem.

Poslední částí zákona jsou závěrečná ustanovení, na základě kterých tento předpis deroguje a nahrazuje vlastní úpravou § 1 až § 19 obecné části zákona č.208/1854 ř.z., o soudním řízení v nesporných věcech právních a veškerá ustanovení, odkazující na tento zákon směřuje na sebe. Zákon stanoví meze své působnosti i pro země Slovenské a Podkarpatskoruské a upravuje příslušnost soudů.

Souhrnně lze poukázat na fakt, že i přes rozdíl více než osmdesát let a po několika zásadních historických událostech, v jejichž důsledku došlo ke změnám politickým i společenským je velká část ustanovení ZŘN shodně, nebo alespoň velice podobně upravena i soudobými zákony.

Každé z úprav lze vytknout nějaké nedostatky. Prvorepublikový zákon upravuje dopodrobna procesní náležitosti nesporných řízení a nutnost subsidiárního použití kodexu, upravujícího obecná procesní pravidla, není tak urgentní. Dnešní úprava oproti tomu obsahuje pouze odchylky od obecného režimu, stanoveného OSŘ.

Nevýhodu ZŘN můžeme spatřovat ve větším počtu subsidiárních právních předpisů. Kromě použití několika ustanovení civilního řádu soudního musel pro komplexní orientaci v problematice adresát užit zároveň ustanovení zákona o nesporných řízeních z roku 1854, jelikož ZŘN neobsahuje výčet ani úpravu jednotlivých nesporných řízení. Koncepce ZŘS, obsahujícího zvláštní část mi přijde pro orientaci v předpisech vhodnější.

Z dnešního pohledu působí překvapivě ustanovení, jdoucí proti dnes pevně dodržovaným zásadám civilního řízení. Dle mého názoru zmíněné principy souhrnně posilují právní jistotu účastníků a zákonnost procesu, což jsou aspekty, na které jsou v souladu s posilováním konceptu právního státu dnes vyvíjeny daleko vyšší nároky, než tomu bylo za první republiky.

2.3 Nesporná řízení v druhé polovině dvacátého století

V období po druhé světové válce a komunistickém převratu v roce 1948 došlo v československém právním prostředí k dalším zásadním změnám. Léta 1949 a 1950

jsou nazývána jako tzv. právnická dvouletka. V tomto období došlo k rekodifikaci téměř celého právního pořádku a došlo k vydání sedmi velkých kodexů. Mezi ně patřil i zákon č.142/1950 Sb., o řízeních ve věcech občanskoprávních.

Tento zákon přerušil veškerý progres v procesu oddělování druhů civilního řízení. Již v jeho důvodové zprávě byl vytyčen cíl sjednocení civilního řízení do jednotného procesu.⁴⁹ Kodex se dělil na obecnou část s ustanoveními společnými pro všechna řízení, na obsáhlou zvláštní část, kde byly upraveny odchylky a doplňky k obecné části, nezbytné vzhledem k hmotněprávní úpravě jednotlivých institutů,⁵⁰ dále na části, upravující exekuční řízení, působnost právní úpravy vůči zahraničí a rozhodčí řízení. Tento zákon již rozlišoval dnes používané tři definice účastenství. Byla zde zakotvena zásada materiální pravdy, dříve typická pouze pro nesporná řízení. Řízení bylo opět zahajováno zejména na návrh, až na výjimky stanovené zákonem.⁵¹

Impulesem pro další změny se opět staly události politického charakteru. Ústava z roku 1960 již v prvním článku stanovila, že „Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazu dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída.“⁵² Důsledkem pevného zakotvení socialistického zřízení byla potřeba upravit zákony v souladu s ideologií.

Od roku 1964 nabyt účinnosti zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Tento ještě důsledněji ustanovil jednotnost řízení snahou o eliminaci rozdílů mezi jeho jednotlivými druhy.⁵³ Nadále byla prosazována zásada materiální pravdy i zásada dispoziční, projevující se majoritou řízení, zahajovaných na návrh. Oblast nesporných řízení, opět koncipována jako odchylky od obecných ustanovení o řízení, byla upravena v třetí části hlavy páté jako „Některá zvláštní ustanovení.“ V době vydání zákona byla takto upravena řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, osvojení, o povolení uzavřít manželství, opatrovnické řízení, o prohlášení za mrtvého, o zbavení, omezení a vrácení způsobilosti k právním úkonům.

⁴⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 142/1950 Sb. Ve slovenském jazyce dostupná na adrese http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0510_12.htm

⁵⁰ Hmotněprávní úprava občanského práva taktéž podlela rozsáhle rekodifikaci vydáním zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

⁵¹ § 283 zákona č. 142/1950 Sb.

⁵² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, článek 1 odst. 1.

⁵³ ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. 1. vyd. Praha: Academia, str. 31.

3 Současná právní úprava zvláštních řízení soudních

Zatím poslední masivní legislativní vlna, způsobená změnou politického a společenského uspořádání, proběhla v souvislosti s pádem komunistického režimu a vznikem České republiky. V oblasti občanského práva došlo k zachování platnosti velkých kodexů, podlely ovšem rozsáhlé novelizaci. Potřeba novelizací, souvisejících s přerodem na demokratický právní stát a s postupným začleňováním České republiky do mezinárodních společenství, zapříčinila rozsáhlý počet změn, kterým zákoníky podléhají. Výmluvný je případ největšího kodexu občanského práva procesního, OSŘ, který byl před rokem 1989 za dobu své 26 leté účinnosti novelizován pěti zákony, a od roku 1990 po současnost jeho znění změnilo již více, než sto zákonů.

3.1 Občanský soudní řád

Jedna z novel z roku 1991⁵⁴ rozšířila třetí část hlavy páté o nová řízení, vynucená zejména liberalizací podnikání. OSŘ tak začal upravovat např. řízení ve věcech obchodního rejstříku nebo řízení o některých otázkách obchodních společností a družstev. V obchodních věcech také začaly v roce 1996 v prvním stupni rozhodovat soudy krajské. Změna politického režimu se projevila v zařazení řízení ve věcech sdružování v politických stranách.

Další novelizace proběhla v roce 1992⁵⁵ a zařadila opět nové druhy zvláštních řízení.⁵⁶ Nejpodstatnější novelou tohoto období z pohledu nesporných řízení byla novela OSŘ č.171/1993 Sb. Touto novelou došlo poprvé od roku 1950 k opětovné diferenciaci sporného a nesporného řízení a to stanovením jejich rozdílných zásad v průběhu dokazování.⁵⁷

Další významná novelizace OSŘ⁵⁸ proběhla o sedm let později a zavedla princip úplné apelace při použití opravných prostředků v rámci nesporných řízení. Na vývoj OSŘ měly vliv i nálezy Ústavního soudu. Nález Ústavního soudu ze dne 27.6.2001, č. 276/2001 Sb. zrušil celou soudobou hlavu pátou, upravující správní soudnictví.

⁵⁴ Zákon č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád.

⁵⁵ Zákon č. 263/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád.

⁵⁶ Nově zařazenými řízeními jsou dědické řízení, řízení o umoření listin apod.

⁵⁷ Ve sporném řízení bylo přeneseno důkazní břemeno a účastníky.

⁵⁸ Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Již delší dobu a s přibývajícím počtem novelizací OSŘ byla diskutována potřeba zásadní změny v koncepci civilního práva procesního. Zvažována byla varianta vytvoření nového procesního kodexu, byla však odmítnuta z důvodu časové náročnosti tvorby nového komplexního zákona a z obavy z přílišné nepřehlednosti z důsledku přijetí současně s OZ. Další možností byla rozsáhlá novelizace již účinného OSŘ, bylo jí však vytýkáno přílišné zkomplikování kodexu, jelikož *by muselo být zapracováno větší množství výjimek ze standardního průběhu sporného procesu*.⁵⁹ Poslední a použitou variantou bylo rozdělení procesní úpravy na dva samostatné zákony, kdy nový zákon bude speciální k již účinnému OSŘ, který projde novelizací.

Touto novelizací se stala tzv. harmonizační novela.⁶⁰ Jejím účelem bylo procesní kodex upravit v souladu s rekodifikací občanského práva hmotného a v souvislosti s vymezením nesporných a dalších zvláštních řízení z OSŘ, tedy jejich přesun do nového zvláštního zákona a eliminace ustanovení, upravujících výjimky zvláštních řízení z OSŘ.

Změny OSŘ, zavedené zmíněnou novelou se projevují několika způsoby. Novela zavedla nové instituty procesního charakteru. Některé jsou k nalezení v části hlavně páté části třetí OSŘ, kde byla původně úprava nesporných řízení. Nově zavedeno je například řízení o žalobě dle § 1003 a násl. občanského zákoníku. Jak poukazuje ve svém článku Marek Juráš, pro toto řízení platí několik odchylek od řádného sporného řízení, které jej svým charakterem řadí mezi řízení zvláštní.⁶¹ Je tedy s podivem, proč do nově vzniklého ZŘS nebyla zařazena všechna civilní řízení zvláštní povahy.

Kromě zavedení nových procesních nástrojů došlo k obsáhlým změnám v terminologii opět v souladu s hmotněprávní úpravou.⁶²

3.2 Zákon o zvláštních řízeních soudních

Zákon o zvláštních řízeních soudních je rozvržen do tří částí po vzoru občanského zákoníku pro zajištění snadnější orientace recipientů. Obecná část obsahuje

⁵⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, str. 2.

⁶⁰ Zákon č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁶¹ Juráš Marek. *Působnost civilněprocesních předpisů a příslušnost soudů po 1.1.2014*. Právní rozhledy 3/2014, str. 90.

⁶² Termín právní vztah je nahrazen pojmem poměr nebo o škodě se nadále hovoří jako o újmě.

ustanovení, společná pro řízení upravená tímto zákonem. Kromě taxativního výčtu řízení, na která se vztahují ustanovení tohoto zákona, je v této obecné části vymezena příslušnost soudů, účastníci řízení, zahájení řízení, odlišnosti průběhu řízení, rozhodování a řádné i mimořádně opravné prostředky. Druhou částí je část zvláštní, rozvržená systematicky do pěti hlav dle předmětu řízení, obsahující speciální úpravu pro jednotlivá řízení. V poslední části nalezneme přechodná a závěrečná ustanovení.

Již na první pohled jsou zřejmé některé diskutabilní náležitosti tohoto zákona. Zařazení některých charakterem sporných řízení do jeho agendy již bylo zmíněno, zákonodárce kromě poukázání na odlišnosti od typického sporného řízení argumentuje, že tímto zařazením se zvýší uživatelský komfort, jelikož řízení podobného charakteru budou upravena jedním kodexem. V kontrastu s tímto argumentem sledávám formální pojetí zákona. Již během procesu seznamování se s tímto kodexem mě zaujalo nezvyklé pojmenování všech jeho paragrafů, hlav, dílů, oddílů a pododdílů, na které je rozčleněn. Zde se zjevná snaha o uživatelský komfort dle mého názoru zcela míjí účinkem. Pro znázornění lze uvést příklad hlavy páté, kde samotný text zákona začíná až po pěti nadpisech jednotlivých částí. Vyloženě úsměvně působí ustanovení § 17, kde již nadpis sám o sobě kopíruje smysl celého ustanovení.

Další výtku směřuje k již zmíněnému taxativnímu výčtu jednotlivých řízení upravených zákonem. Ten vymezuje 21 druhů řízení a je vhodně umístěn mezi prvními ustanoveními zákona, čímž adresátovi dává možnost se jednoduše seznámit s rozsahem zákonem upravené matérie. Nabízí se tedy otázka, proč ustanovení neobsahuje všechna řízení, upravená zákonem. Není třeba vyčerpávajícího výčtu naprosto všech řízení, pokud jsou tato řízení vhodně zařazena pod odpovídající nadřazený pojem. Několik z nich je například vhodně shrnuto jako řízení ve věcech manželských a partnerských. S podivem je ale naprostá absence řízení ve věcech opatrovnictví člověka. Nezařazením zmíněného řízení se stává taxativnost ustanovení diskutabilní a dochází ke snížení uživatelského komfortu, několikrát zmíněného důvodovou zprávou.

Diskutabilní je také výskyt ustanovení, vyloženě duplicitních s ustanoveními OSŘ a svým způsobem tedy zbytečných. Pro demonstraci tohoto tvrzení uvádím srovnání § 75b odst. 3 písm. a) OSŘ a § 12 odst. 3 ZŘS, které shodně stanoví pro případ

řízení ve věci výživného výjimku z povinnosti stanovit jistotu při podání návrhu na vydání předběžného opatření.

3.2.1 Vzájemný vztah ZŘS a OSŘ

Jak již bylo zmíněno, mezi OSŘ a ZŘS existuje vztah subsidiarity, kdy ZŘS je zákonem speciálním k OSŘ. Tento vztah je zakotven v §2 odst. 2 ZŘS ustanovením: „*nestanoví-li tento zákon jinak, použije se občanský soudní řád.*“ Ve třetím odstavci nalezneme ustanovení, vyjadřující tzv. zbytkovou subsidiaritu, umožňující použití textu ZŘS jako doplňující k ustanovení OSŘ. „*Jako příklad lze uvést rozhodnutí, vůči kterým není přípustné odvolání, kde ZŘS doplňuje úpravu § 202 OSŘ o další důvody nepřipustnosti odvolání.*“⁶³ Subsidiaritu OSŘ svým rozhodnutím potvrdil i Nejvyšší soud, který judikoval, že pokud ZŘS neupravuje některé procesní situace, má se beze zbytku použít odpovídající ustanovení OSŘ.⁶⁴

Významnost rozsahu subsidiárního použití OSŘ je možné sledovat v kvantitě ustanovení, vztahujících se i na zvláštní řízení. Pochopitelně se použijí základní ustanovení, společná pro každý civilní proces a dále ustanovení o pravidlech vyloučení soudců z řízení. Stejně tak v první části celá Hlava III. OSŘ, definující způsobilost účastníků, jednání zástupcem a účast státního zastupitelství při jednání. Hlava IV., ustanovující pravidla úkonů účastníků a soudu je také použitelná v celém svém rozsahu. V druhé části se nepoužijí ustanovení o předběžných řízeních, která nejsou u zvláštních řízení možná. Ustanovení části třetí jsou aplikovatelná v nejmenším rozsahu, neboť problematika vlastního průběhu řízení až po vydání rozhodnutí je od obecné úpravy nejvíce odchylná a tedy upravená ustanoveními ZŘS. Část čtvrtá, upravující náležitosti opravných prostředků je v zásadě použitelná, ovšem s rozdílem v apelačním systému, který bude popsán v části této práce, zabývající se opravnými prostředky. Celkem se tak rozsahu subsidiarity týká více než stovka paragrafů. Alena Winterová poukazuje i na výskyt trojitě subsidiarity (základní a dvojitá je upravena zmíněným § 2 ZŘS) u řízení ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu, která mají svou vlastní obecnou část.

⁶³ WIPPLINGEROVÁ, Miloslava, ZAHRADNÍKOVÁ Radka, SPURNÁ Kristýna. *Zvláštní soudní řízení*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 20.

⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29.1.2015, sp. zn. 25 Nd 351/2014.

4 Zvláštní řízení soudní

Cílem čtvrté kapitoly této práce je charakteristika institutu zvláštní řízení soudní v souladu s platnou právní úpravou a popis průběhu samotného řízení s poukázáním na odchylky proti obecné úpravě.

4.1 Pojem zvláštní řízení soudní

Původní právní praxe rozlišovala mezi řízeními spornými a nespornými. Pro účely ZŘS nelze ovšem hovořit o kodexu, upravujícím pouze nesporná řízení, ale vedle nich i některá řízení zvláštní. Těmito zvláštní řízeními se rozumí již zmíněná některá řízení rodinněprávní, mající svým charakterem blíže k řízení spornému a řízení, jejichž existence je v zásadě odvozena od legislativy Evropské unie. Za takové řízení je považováno řízení o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva. Za zvláštní řízení soudní považujeme tedy řízení nesporná a řízení, vyznačující se odchylkami vůči obecné úpravě sporných řízení. Současně s přijetím ZŘS se možnost definice pojmu zvláštní řízení zjednodušila na tvrzení, že zvláštními řízeními jsou ta, která upravuje ZŘS.

4.2 Příslušné soudy

Soudní příslušností chápeme souhrn pravidel, na jejichž základě je určen soud, před kterým bude konkrétní řízení probíhat. Rozlišujeme příslušnost věcnou⁶⁵ a místní.

4.2.1 Věcná příslušnost

Věcná příslušnost soudů je stanovena v § 3 ZŘS. Obecně jsou za věcně příslušné označeny soudy okresní. Zákon dále oproti tomu stanoví věcně příslušnými soudy krajské a to v šesti případech. Za prvé se jedná o řízení ve statusových věcech právnických osob, včetně jejich zrušení a likvidace, jmenování a odvolávání členů jejich orgánů nebo likvidátora, přeměn a otázek statusu veřejné prospěšnosti, dále ve věcech opatrovnictví právnických osob, o úschovách za účelem splnění dluhu poskytnout dorovnání protiplnění nebo náhradu škody více osobám na základě rozhodnutí soudu podle zákona o obchodních korporacích nebo zákona o přeměnách obchodních

⁶⁵ Z příslušností věcné bývá vymezována ještě příslušnost funkční, stanovující příslušný soud v hierarchické struktuře soudů, neboli určuje který soud a jakého stupně je příslušný.

společností a družstev, ve věcech kapitálového trhu, o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže a konečně při řízeních o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory nebo Komory daňových poradců k seznámení se s obsahem listin.⁶⁶

Agenda řízení ve věcech obchodních společností byla krajským soudům svěřena už v minulosti. Dle mého názoru jim tato řízení náleží z důvodu příslušnosti k vedení obchodních rejstříků. Krajské soudy tedy disponují veškerou podstatnou dokumentací, týkající se společností, které mají v jejich obvodu sídlo. Řešení obchodněprávní problematiky těmito soudy je tedy nasnadě minimálně z důvodu vyšší rychlosti řízení, způsobenou absencí nutnosti tyto dokumenty získat. Právnícké osoby jsou totiž v řadě úkonů oprávněny soudy nedokládat dokumenty a skutečnosti, které již vyplývají z veřejného rejstříku. Pro zařazení řízení ve věcech kapitálového trhu se nabízí důvod totožný, jelikož hlavní subjekty zde operující jsou obchodními společnostmi.

4.2.2 Místní příslušnost

Ustanovení, týkající se místní příslušnosti soudů nalezneme v § 4 ZŘS. Toto ustanovení přisuzuje místní příslušnost obecnému soudu osoby, v jejímž zájmu se řízení koná, pokud zákon nestanoví jinak. V případě nezletilého účastníka se za příslušný považuje soud, v jehož obvodu má tento účastník bydliště.

Místní příslušnost je kromě tohoto obecného vymezení konkrétně v zákoně stanovena pro každý druh zvláštních řízení. V řízeních, týkajících se právnických osob je místně příslušným soud, v jehož obvodu je právnická osoba zapsána do veřejného rejstříku apod.

Zákon také upravuje institut přenesení příslušnosti, týkající se řízení péče soudu o nezletilé, řízení ve věcech opatrovnických a řízení o svéprávnosti. Tímto ustanovením dochází k vybočení ze zásady perpetuatio fori. Dle této zásady by měl být příslušný ten soud, u nějž bylo řízení zahájeno. Díky ustanovení § 5 ZŘS může ve zmíněných případech příslušný soud přenést svou příslušnost na soud jiný, je-li to v zájmu osob, o nichž se v těchto řízeních rozhoduje. Ustanovení upravuje i případy kompetenčních

⁶⁶ § 3 odst. 2 ZŘS.

sporů během přenášení působnosti, kdy o příslušnosti rozhoduje nadřízený soud soudu, na nějž má být příslušnost přenesena.

4.3 Účastníci řízení

Jak bylo již naznačeno v první kapitole této práce, jeden z mnoha rozdílů mezi oběma druhy nalézacího řízení můžeme spatřovat v definování jeho účastníků. Současná právní praxe účastníky definuje třemi způsoby. První definice je typická pro řízení sporná a za účastníky pokládá procesní strany, neboli žalobce a žalovaného. Druhá a třetí definice už jsou uplatňovány pro řízení nesporná. Druhá z definic za účastníky řízení pokládá navrhovatele a ty, o jejichž právech nebo povinnostech má být jednáno. Tato definice se podle zákona použije pro řízení, která mohou být zahájena i bez návrhu.⁶⁷ Třetí definice za účastníky označuje navrhovatele a ty, které jako účastníky označuje zákon. Účastníky zvláštních řízení mohou být jak fyzické, tak právnické osoby.⁶⁸

Navrhovatelem se rozumí osoba, která podala soudu návrh na zahájení řízení, nemusí se však vždy zúčastnit celého řízení. Jeho účast se odvíjí od věcné legitimace. Pokud věcná legitimace chybí, „...soud přestane s navrhovatelem jednat bez vydání zvláštního rozhodnutí.“⁶⁹

4.3.1 Způsobilost účastníků

Pod termínem způsobilost účastníků rozumíme způsobilost být účastníkem řízení a procesní způsobilost účastníků. Oba tyto pojmy souhrnně definují, které subjekty se mohou řízení zúčastnit jako jeho účastníci a které v řízení disponují procesními právy a povinnostmi.

4.3.1.1 Způsobilost být účastníkem řízení

„Způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává.“⁷⁰

⁶⁷ § 6 odst. 1 ZŘS.

⁶⁸ V případě právnických osob stanoví OSŘ v § 21 způsoby, jakými je za ně v řízení.

⁶⁹ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 611.

⁷⁰ § 19 OSŘ.

Účastníkem řízení tedy může být každý, kdo má hmotněprávní subjektivitu. Nový občanský zákoník nahradil termín právní subjektivita pojmem právní osobnost. U fyzických osob tato subjektivita vzniká narozením. V některých případech, například v řízení o pozůstalosti se za způsobilé považuje i počaté dítě, pokud se narodí živé.

Zánik subjektivity se pojí se smrtí osoby nebo jejím prohlášením za mrtvou. V případě právnických osob způsobilost vzniká dnem zápisu do příslušného veřejného rejstříku, nebo dnem jejich zřízení zákonem, či na základě zákona a zaniká dnem výmazu z příslušného rejstříku, pokud zákon nestanoví jinak.

Řízení se mohou účastnit i subjekty, nemající dle hmotného práva způsobilost být účastníkem řízení. Takovým subjektem je státní zastupitelství, o němž Ústava České republiky stanoví, že vykonává vedle veřejné žaloby i další úkoly⁷¹. Zákon o státním zastupitelství rozšiřuje jeho působnost i mimo trestní řízení⁷² a občanský soudní řád ji konkretizuje pro řízení civilní⁷³. Stejně jako OSŘ i ZŘS v § 8 taxativně vymezuje nejen účast státního zastupitelství, ale i případy, kdy může státní zastupitelství celé řízení zahájit. Ustanovení OSŘ a ZŘS jsou ovšem částečně shodná a nabízí se otázka, zda by místo duplicity nebyl vhodnější odkaz na lex generalis. Ve specifických řízeních⁷⁴ procesními právy disponuje i orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁷⁵ Většinou vystupuje jako zástupce nezletilého, podává návrh na vydání předběžného opatření nebo i návrh na zahájení řízení samotného.

V souladu se zásadou oficiality, typickou pro nesporné řízení, není i v případech, kdy je řízení zahájeno na návrh, okruh účastníků omezen jejich výčtem v návrhu na zahájení řízení. Soud musí během celého řízení z úřední povinnosti zkoumat okruh účastníků a může jej usnesením rozšířit nebo zúžit v případech, kdy se jednání nezúčastní subjekt, o jehož právech a povinnostech má být jednáno, nebo naopak se zúčastní subjekt, o jehož právech a povinnostech se nejedná. Usnesení o přibrání dalšího účastníka nebo o ukončení jeho účasti se doručuje nejen účastníku, kterého se usnesení týká, ale i všem ostatním účastníkům řízení.⁷⁶ Ačkoliv může být kdykoliv

⁷¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, článek 80.

⁷² Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, § 4 odst. 1 písm. c), § 5.

⁷³ § 35 OSŘ.

⁷⁴ Jedná se o některá řízení hlavy páté ZŘS, konkrétně pak srov. § 403 odst. 2 ZŘS.

⁷⁵ Tento subjekt je upraven zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁷⁶ SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2015, str.12.

během řízení okruh účastníků rozšiřován, či zužován, jak upozorňuje Ljubomír Drápal, v řízeních, jejichž účastníci jsou definováni tzv. druhou nebo třetí definicí „...není možné společenství účastníků (§91 OSŘ), včetně hlavní intervence (§91a) a vedlejšího účastenství (§93). Přistoupení dalšího účastníka (§ 92 odst. 1) a záměna účastníka (§92 odst. 2) jsou vyloučeny.“⁷⁷

4.3.1.2 Procesní způsobilost účastníků

Institut procesní způsobilost označuje oprávnění účastníka samostatně jednat před soudem. I zde došlo rekonstrukcí ke změně terminologie, nově hovoříme o svéprávnosti. Procesní způsobilost je v plné míře nabyta zletilostí. Před dosažením osmnácti let nebo dřívějším uzavřením sňatku je posuzována dle volní a rozumové vyspělosti dítěte. Na rozdíl od hmotněprávní subjektivity může být procesní způsobilost omezena. V případě, kdy se má jednat zúčastnit procesně nezpůsobilý účastník, je takovému účastníku ustanoven zástupce. Právnícké osoby jsou svéprávné okamžikem jejich vzniku a tato svéprávnost trvá až do jejich zániku.

4.3.2 Procesní úkony účastníků

Nejvyšší soud procesní úkony účastníků definoval jako projevy jejich vůle, adresované soudu, kterými se snaží o uplatnění svých procesních práv, splnění procesních povinností, nebo o jiné procesní následky, které s takovým projevem právní předpisy spojují.⁷⁸ Pro úkony platí zásada bezformálnosti. Mezi hlavní procesní úkony patří ty, které mají dispoziční charakter. Takové úkony jsou ovšem v souladu s dominující zásadou oficiality u zvláštních řízení omezeny. Mezi dispoziční úkony účastníku zvláštních řízení patří podání návrhu na zahájení řízení.⁷⁹ Zpětvzetí tohoto návrhu je možné dle ustanovení OSŘ, soud ale může rozhodnout u řízení, která lze zahájit i bez návrhu o neúčinnosti zpětvzetí. U ostatních řízení je v souladu s obecnou úpravou soud zpětvzetí povinen vyhovět, pokud bylo podáno před zahájením řízení a i po jeho zahájení, pokud ostatní účastníci nemají závažné důvody, proč s ním nesouhlasit. Některé dispoziční úkony, použitelné ve sporném řízení, jako jsou uzavření smíru nebo námitka započtení, u zvláštních řízení použít nelze vůbec.

⁷⁷ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 610.

⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23.11.2004, sp. zn. 32 Odo 158/2004.

⁷⁹ U řízení, která lze zahájit na návrh.

Většina procesních úkonů je jednostranných, mezi dvoustranné patří např. dohoda o předmětu řízení. Tato dohoda představuje zásah do zmíněné zásady vyšetřovací, jelikož její uzavření nevede ke zjištění objektivní pravdy. Soud je sice povinen zjistit alespoň základní skutkové okolnosti případu⁸⁰ a v případě, kdy jim dohoda neodpovídá, zamítnout její schválení. Toto zjištění ale může vycházet i ze shodného tvrzení účastníků a podle mého názoru je dodržení jak zásady vyšetřovací, tak materiální pravdy v tomto případě minimálně pochybné.

4.4 Doručování

OSŘ v § 45 a násl. stanoví jednotlivé způsoby doručování, jeho náležitosti a definuje, kdy je nebo kdy se má za to, že je písemnost řádně doručena. ZŘS v § 11 stanoví zvláštnosti od této obecné úpravy.

Dle OSŘ může soud i řádné doručení písemnosti označit na návrh účastníka jako neúčinné v případě, že se účastník nebo jeho zástupce nemohli z omluvitelných důvodů s písemností seznámit.⁸¹ Pro zvláštní řízení platí, že je soud k neúčinnosti doručení povinen přihlížet z úřední povinnosti. Taková situace spolu se zásadou vyšetřovací nahrává dojmu vytíženosti soudu v kontrastu s jeho rolí ve sporném řízení. Jak ale poukazuje Jiří Levý, soud není povinen přezkoumávat každé doručování zvlášť. Neúčinnost doručení vysloví jen v případech, kdy omluvitelná nemožnost seznámení se s písemností vyplývá ze spisu, kdy adresát je hospitalizován apod.⁸² Mezi omluvitelné důvody nepatří situace, kdy se fyzická osoba trvale nezdržuje na doručovací adrese nebo se nikdo nezdržuje na doručovací adrese právnické osoby či fyzické osoby podnikající.

O neúčinnosti doručení soud rozhodne usnesením. Právní mocí tohoto usnesení se písemnost považuje za doručenu.

⁸⁰ SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2015, str. 37

⁸¹ § 50d OSŘ.

⁸² SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2015, str.17.

4.5 Zahájení řízení

„Řízení se zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh. Soud řízení zahájí bezodkladně poté, co se dozví o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení dle tohoto zákona.“⁸³

Ze zákona jasně vyplývá, že řízení lze zahájit dvěma způsoby. Ve zvláštní části ZŘS je u každého druhu řízení stanoveno, zda může být zahájeno jen na návrh.

Takovým řízením je např. řízení ve věcech svěřeneckého fondu⁸⁴, nebo řízení o rozvod manželství. Zákon v těchto případech přímo hovoří o osobách, oprávněných návrh podat⁸⁵, nebo definuje účastníky.

Na rozdíl od obecné úpravy je možné návrh na zahájení řízení a návrh na nařízení výkonu rozhodnutí podat ústně do protokolu⁸⁶, a to v případě řízení, která jde zahájit i bez návrhu a ve věcech řízení o povolení uzavřít manželství, řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí, řízení o určení a popření rodičovství a řízení ve věcech osvojení.

Řízení se tedy zahajuje buď návrhem, nebo v okamžiku, kdy soud vydá usnesení o jeho zahájení. Pro řízení, zahájená bez návrhu platí, že soud řízení zahájí usnesením, a to hned, jakmile se dozví o rozhodných skutečnostech. Zajímavé je, že mohou důvody zahájení nesporného řízení vyvstat během řízení sporného, např. když vyjde najevo potřeba účastníka sporu prohlásit za nezvěstného nebo mrtvého. V usnesení je stanoven předmět řízení a okruh účastníků. Soud není, co se předmětu řízení týče vázán petitum návrhu a jak již bylo zmíněno, stejně tak se může na základě zjištěných skutečností měnit i okruh účastníků. Všem účastníkům řízení se usnesení o jeho zahájení doručuje do vlastních rukou.

Před samotným zahájením řízení může dojít stejně jako v řízení sporném k nařízení předběžného opatření. Institut je upraven v § 74 a násl. OSŘ a § 12 ZŘS. K vydání předběžného opatření je příslušný soud, který je příslušný i k vydání

⁸³ § 13 odst. 1 ZŘS.

⁸⁴ § 96 ZŘS.

⁸⁵ U rozvodu manželství ZŘS výslovně uvádí, že řízení je možné zahájit jen na návrh jednoho z manželů, nebo společným návrhem obou.

⁸⁶ Pouhé ústní podání není možné, viz usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 2272/2003, kterým bylo označeno za nezpůsobilé telefonické podání.

rozhodnutí ve věci samé.⁸⁷ Rozdílnost úpravy spočívá v tom, že ve zvláštním řízení je soud předběžné opatření oprávněn vydat i bez návrhu, v závislosti na typu řízení ve věci samé. Tuto možnost zákon nepřipouští v případě řízení o pozůstalosti.

Také na rozdíl od řízení sporných nedochází ke složení jistoty navrhovatelem. Funkce jistoty spočívá v existenci finanční částky, kterou se pokryje potencionální újma, vzniklá předběžným opatřením. Je tedy logické, že se oproštění od povinnosti jejího složení vztahuje jen na řízení, která je možné zahájit i bez návrhu, ve věcech ochrany proti domácímu násilí, kde rychlost vydání předběžného opatření může hrát velmi důležitou roli a ve věcech výživného, kde je navrhovatel většinou ve finanční nouzi. Příslušnost soudu ve věci předběžného opatření je shodná s příslušností ve věci samé. Účelem předběžného opatření je „...rychle a za zjednodušeného procesního postupu zatímne upravit poměry účastníků nebo předejít ohrožení výkonu budoucího soudního rozhodnutí.“⁸⁸

Soud takto účastníku uloží, aby něco vykonal, něčeho se zdržel, nebo něco snášel, nenakládal s určitými věcmi nebo právy, odevzdal dítě do péče druhého z rodičů apod.

ZŘS se vyznačuje vymezením vlastních speciálních předběžných opatření. Patří mezi ně předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí. V tomto případě může soud stanovit osobě, násilí se dopouštějící, zákaz vstupu do společného obydlí jeho a navrhovatele, setkávání se s navrhovatelem apod. Dalším speciálním opatřením je předběžné opatření, vydané na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí, upravující poměry dítěte. Takové opatření směřuje k odstranění nedostatku řádné péče např. umístěním dítěte do vhodného prostředí.

4.6 Průběh řízení

Pro průběh zvláštních řízení obecně platí, že se řídí OSŘ až na výjimky, stanovené ZŘS. Ve zvláštním řízení nelze konat přípravné jednání či zkrácená řízení. Od počátku řízení a po celou jeho dobu je soud povinen zkoumat, zda jsou splněny všechny jeho podmínky. V opačném případě nelze vydat ve věci rozhodnutí. Mezi tyto

⁸⁷ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.10.2001, sp. zn. 25 Cdo 1017/2001.

⁸⁸ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 172.

podmínky patří například procesní způsobilost účastníků, řadící se mezi podmínky odstranitelné a na straně podmínek neodstranitelných překážka litispendence.

Absenci institutu přípravného jednání a kvalifikované výzvy řeší ZŘS zavedením nového procesního nástroje. Tím je stanovení možnosti soudu svolat k přípravě a projednání věci jiný soudní rok, jehož způsob místo a průběh stanoví předseda senátu opatřením. Na rozdíl od přípravného jednání není jiný soudní rok nijak omezen do času i místa konání. Konání jiného soudního roku může být uzpůsobeno tak, aby se mohli zúčastnit všichni účastníci, např. i ti, kterým zdravotní stav nedovoluje opustit bydliště. Během konání jiného soudního roku z vyjádření účastníků či jiným způsobem zjišťuje jejich stanoviska k věci, odstraňují se nedostatky v podmínkách řízení apod. V tomto případě se dokazování provádí jen, je-li to účelné a umožňuje-li to povaha věci. Rozdíl proti institutu přípravného jednání lze také spatřovat v nulových následcích pro účastníky, kteří se jej nezúčastní. Pro nařízení jiného soudního roku musí existovat objektivní důvody, jejich absence se totiž může stát odvolacím důvodem.

Pokud dojde k nařízení jiného soudního roku, samostatné jednání není třeba nařizovat.

Riziko ve využívání tohoto nového institutu Karel Svoboda spatřuje v možném snížení vážnosti soudního jednání a omezení vlivu kontrolních mechanismů nad řízením, a to z důvodu nízké požadované formálnosti a možnosti vyloučit z jiného soudního roku veřejnost.⁸⁹

ZŘS obsahuje ve své zvláštní části velký počet výjimek z ustanovení § 17. V řízení o úschovách, umoření listin, ve věcech kapitálového trhu a některých dalších je tak přípravné řízení možné. V textu zákona není ale nikde zmíněno, že by i v případě konání přípravných řízení bylo možné rozhodnout rozsudkem pro uznání. I tak se jedná o výjimku z pravidla neexistence koncentrace ve zvláštním řízení.

Hlavní fázi nejen zvláštních řízení představuje jednání. Jednání musí být vždy nařízeno až na zákonem stanovené výjimky, mezi něž patří řízení o úschovách, umoření listin apod. Jednání je zahájeno, řízeno a končeno předsedou senátu. § 404 ZŘS stanoví

⁸⁹ SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2015, str. 28.

i případ, kdy je jednání vyloženě zakázáno z důvodu potřeby rychlosti vydání rozhodnutí.

Řízení, zahájené bez návrhu může být kdykoli zastaveno, jakmile soud dojde k závěru, že odpadl důvod pro jeho vedení. Toto tvrzení podpořím příkladem, kdy soud zahájí bez návrhu řízení o projednání dědictví na základě prohlášení osoby za mrtvou, ale ukáže se, že je osoba naživu.

Obecná úprava OSŘ nabízí další důvody pro zastavení řízení, jimiž jsou zejména případy nedodržení procesních podmínek.

O zastavení řízení vydává soud rozhodnutí v podobě usnesení, kterým řízení končí. V důsledku toho je třeba rozhodnout o náhradě nákladů. Usnesení je napadnutelné odvoláním účastníků řízení.

4.6.1 Dokazování

Dokazování, tedy proces zjišťování skutečného skutkového stavu, je obecně upraveno v §120 a násl. OSŘ. Jak již bylo zmíněno výše, zvláštní řízení jsou ovládána zásadou vyšetřovací. Tato zásada snímá z účastníků zodpovědnost, uloženou jim ustanovením § 120 OSŘ, v podobě důkazních břemen. Konkrétně se jedná o břemeno tvrzení, ukládajícího sdělit rozhodné skutečnosti a břemena důkazního, spočívajícího v nutnosti tato sdělení prokázat. Účastníci mají povinnost k označení důkazů k prokázání svých tvrzení, je již ovšem na soudu, aby zjistil skutečný a rozhodný skutkový stav, potřebný k vydání meritorního rozhodnutí. K tomu soud provede, je-li to třeba, i důkazy jiné, než ty navržené účastníky. I pro řízení sporná prvky zásady vyšetřovací a možnost soudu provádět i účastníky nenavržené důkazy stvrdil svým usnesením Nejvyšší soud, který judikoval, že *„Má-li rozhodnutí soudu odpovídat hmotnému právu, pak soud musí mít možnost zjistit i ty skutečnosti rozhodné podle hmotného práva, k jejichž prokázání účastníci nenavrhli všechny potřebné důkazy, které jsou pro soud snadno dosažitelné a vyplývají z obsahu spisu.“*⁹⁰ V případě řízení nesporných soud obsahem spisu vázán není vůbec.

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.6.2004, sp. zn. 29 Odo 377/2002.

Během procesu dokazování ve zvláštních řízeních je naprosto zjevné, že se neuplatní zásada koncentrace řízení. Účastníci mohou tedy navrhnout nové důkazy během celého řízení až do vydání rozhodnutí.

Důkazní prostředky vypočítává OSŘ v § 125, kde kromě konkrétních důkazních materiálů, jako je znalecký posudek, výslech účastníka, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny vymezuje demonstrativnost tohoto výčtu tvrzením, že „...za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci...“.⁹¹ ZŘS pro zvláštní řízení stanoví odchylku pro výslech účastníka. Výslech je možné naříditi kdykoli, je-li to třeba ke zjištění skutkového stavu a to i bez souhlasu účastníka. V řízeních sporných je tento důkazní prostředek využíván jako poslední instance a účastník s ním musí souhlasit.

Za důkazní prostředek se považují i shodná tvrzení účastníků. Pokud neexistují opodstatněné pochybnosti vůči těmto tvrzením, mohou sloužit jako podklad pro rozhodnutí a soud nemusí vůbec nařizovat dokazování.

4.7 Rozhodnutí ve zvláštních řízeních soudních

Ve zvláštním řízení soudním stejně jako v případě sporných řízení zpravidla soud rozhoduje usnesením. Ve věci samé soud může rozhodnout i rozsudkem, ale to jen v případech stanovených zákonem, například ve věci řízení o statusových věcech manželských a partnerských. Před vyhlášením meritorního rozhodnutí má dle obecné úpravy soud povinnost účastníkům oznámit, jakým způsobem hodlá rozhodnout tak, aby měli účastníci možnost na tento záměr reagovat, pokud vycházeli z jiného právního názoru na věc.⁹²

Výjimku oproti obecné úpravě představuje nemožnost rozhodnout rozsudkem pro uznání nebo pro zmeškání. I když nelze mít za to, že pokud se účastník nedostaví, nebo se písemně nevyjádří, že nárok uznává, soud má možnost účastníka vyzvat, aby se v určité lhůtě vyjádřil o určitém procesním návrhu. Pokud tak neučiní, má se za to, že s návrhem souhlasí. Dále není možné věc projednat a vydat rozhodnutí ve zkráceném řízení.⁹³ Nelze ani před zahájením samotného řízení uzavřít smír, což ovšem, jak uvádí

⁹¹ § 125 OSŘ.

⁹² Judikoval tak Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 16.10.2003, sp.zn. 26 Cdo 1829/2002, argumentujíc naplněním zásady předvídatelnosti rozhodnutí soudu.

⁹³ Není tedy možné rozhodnout platebním rozkazem, elektronickým platebním rozkazem ani evropským platebním rozkazem.

Alena Winterová: „...neznamená, že by se účastníci nemohli se souhlasem soudu dohodnout“⁹⁴ V případě dohody účastníků soud sepíše protokol, který je po podepsání všemi účastníky podkladem pro rozhodnutí. Kromě toho zákon stanoví povinnost soudu účastníky ke smírnému řešení vést a to informováním o možnosti mimosoudního smířčího nebo mediačního jednání.

Specifikem je možnost soudu v rámci řízení zahájitelných i bez návrhu překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného nebo i více, než bylo navrženo. U sporných řízení pro takový postup musí v zákoně existovat určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. Důvod této odchylné úpravy spatřuji v nastolení souladu se zásadou oficiality a vyšetřovací. Dopátrá-li se totiž soud skutečností, které jsou v nesouladu s tvrzením účastníků, může na základě svého rozhodnutí přisoudit něco jiného nebo více, než bylo navrženo. To ovšem nezakládá oprávnění soudu změnit předmět řízení.

Rozdílně upravena je i závaznost rozhodnutí. Rozhodnutí ve sporných řízeních je zpravidla závazné pro strany sporu, v řízení zvláštních o statusových věcech osob je z logických důvodů závaznost rozhodnutí rozšířena na každého. Statusovými věcmi se rozumí řízení, ovlivňující osobní status fyzické nebo právnické osoby. Pro příklad uvádím řízení o rozvodu, o určení otcovství nebo řízení o zrušení právnické osoby.

Pokud vykonatelnost meritorních rozhodnutí není závislá na jejich právní moci, bývá vázána na jejich doručení. Obvykle dochází k současnemu nabytí právní moci a vykonatelnosti doručením rozhodnutí, jelikož z povahy předmětu řízení rozhodnutí zpravidla neobsahují žádnou lhůtu k plnění. Pokud lhůta k plnění stanovena byla, je rozhodnutí vykonatelné jejím uplynutím. Jak poukazuje Miloslava Wiplingerová, výjimku představují rozhodnutí ukládající povinnost poskytovat výživné.⁹⁵ Tyto rozsudky disponují tzv. předběžnou vykonatelností a povinnost zaplatit výživné může být stanovena až tři měsíce zpětně. Zvláštní část zákona skrývá i některé další výjimky. Z již zmíněných důvodů nastává vykonatelnost předběžného opatření na ochranu proti domácímu násilí jeho vydáním a nikoli až doručením, apod.

⁹⁴ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2014, str. 362.

⁹⁵ WIPPLINGEROVÁ, Miloslava, ZAHRADNÍKOVÁ Radka, SPURNÁ Kristýna. *Zvláštní soudní řízení*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 15.

4.8 Náklady řízení

Během civilního řízení účastníkům i státu vznikají výdaje, které je třeba uhradit. Výdaje státu, spojené se zahájením a průběhem soudního řízení, jsou hrazeny zejména účastníky prostřednictvím soudních poplatků, upravených zákonem č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích a stávají se tak náklady účastníků. Mezi hlavní výdaje účastníků patří účelně vynaložené výdaje, skládající se např. z nákladů právního zastoupení, jejichž úpravu nalezneme ve vyhlášce ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb. Souhrnně jsou všechny výdaje, vznikající v souvislosti s řízením označené jako náklady řízení.

Náhrada nákladů řízení je přiznána pravomocným rozhodnutím soudu a přiznání je závislé i na právní moci rozhodnutí ve věci samé.⁹⁶ Obecně pro civilní řízení platí, že náhrada nákladů řízení je účastníku přiznána dle míry úspěchu ve věci. Účastníci také mohou podat návrh na osvobození od soudního poplatku. Tímto návrhem dojde k zahájení samostatného řízení, jehož cílem je posoudit, zejména na základě posouzení jeho majetkových poměrů, zda navrhovatel splňuje podmínky pro osvobození od soudního poplatku a podle toho vydat rozhodnutí.

Zvláštní řízení soudní disponují odchylnou úpravou. Dle ZŘS náhrada nákladů podle výsledku řízení nepřísluší v případě řízení, zahájitelných i bez návrhu a řízení ve statusových věcech manželských a partnerských.

V tomto ustanovení můžeme spatřovat dvě obecná pravidla, na jejichž základě soud rozhoduje o nákladech ve zvláštním řízení. U řízení, zahájitelných jen na návrh, kromě statusových věcí manželských a partnerských, „...platí, že povinnost k náhradě nákladů řízení má ten, jehož procesní postoj byl v souladu s výsledkem řízení.“⁹⁷ Jako příklad Karel Svoboda uvádí situaci, kdy při zamítnutí řízení leží na navrhovateli povinnost nahradit náklady řízení všech účastníků. Druhé pravidlo se použije v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu a ve statusových věcech manželských a partnerských. Při těchto řízeních si účastníci nesou své náklady sami.

⁹⁶ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 259.

⁹⁷ SVOBODA, Karel. *Rozhodování o nákladech ve zvláštních řízeních soudních*. Právní rozhledy, 2/2014, str. 39.

Existuje však několik výjimek z tohoto pravidla. Náklady mohou být hrazeny, pokud to odůvodňují okolnosti případu. K těmto okolnostem má soud povinnost přihlížet z úřední povinnosti.⁹⁸ Soud účastníka, jemuž se chystá náhradu nákladů uložit, musí na toto upozornit a dát mu prostor k protiargumentaci, jinak by se jednalo o překvapivé rozhodnutí soudu.

Takovou okolností může být míra přispění účastníka k potřebě zahájení řízení samotného, např. zavinění při rozvratu manželství. Možnou okolností jsou i osobní a majetkové poměry účastníků. Další výjimku představují náklady, vzniklé zaviněním nebo náhodou na straně některého z účastníků. Klasický případ představuje situace, kdy se účastník nezúčastní jednání, kde jsou přítomni ostatní účastníci, kterým tímto náklady vznikly. Náklady mohou být zčásti nebo zcela uloženy k uhrazení navrhovateli, který se snažil svévolně a zjevně bezúspěšně svým návrhem uplatňovat právo. Účel tohoto ustanovení spatřuji ve snaze zákonodárce o snížení zátěže soudů eliminací neopodstatněných návrhů a ochraně subjektů před návrhy, směřujícími výhradně k jejich poškození.

Zajímavý názor v této problematice zastává Karel Svoboda. Již byla řeč o možnosti podat odvolání bez uvedení odvolacího důvodu. V takové situaci Svoboda spatřuje prostor pro uplatnění ustanovení § 24 ZŘS, protože dle jeho názoru v okamžiku, kdy odvolatel důvod neuvede a odvolací soud potvrdí rozhodnutí soudu prvního stupně, jedná se o svévolné uplatňování práva a měl by tedy náklady odvolacího řízení hradit.⁹⁹ Ačkoliv není jisté, zda soudy souhrnně přistoupí k takovému výkladu zmíněného ustanovení, bylo by to jistě žádoucí. Hrozba nutnosti hradit náklady zabrání automatickému podání odvolání v případě neúspěchu ve věci, ačkoliv k němu nemá účastník legitimní důvod.

Zvláštní část ZŘS v případě některých řízení opět stanoví zvláštní úpravu. V řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním zařízení nejsou žádným způsobem účastníku hrazeny náklady právního zastoupení. Celou řadu speciálních ustanovení nalezneme v úpravě řízení o pozůstalosti, kde jsou náležitosti náhrady nákladů řešeny velice podrobným způsobem. V řízení o omezení svéprávnosti

⁹⁸ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 15.9.2004, sp. zn. I. ÚS 350/2004.

⁹⁹ SVOBODA, Karel. *Rozhodování o nákladech ve zvláštních řízeních soudních*. Právní rozhledy, 2/2014, str. 42.

stanoví zákon povinnost státu nést, kromě nákladů právního zastoupení účastníků, náklady celého řízení.

V případě dohody o předmětu řízení si účastníci nesou své náklady sami, případně se mohou vzájemně domluvit na jiném poměru rozvržení náhrady nákladů. Další příklad režimu, neodpovídajícímu úpravě obecné části, můžeme spatřovat v případě výkonu rozhodnutí o péči o nezletilé děti, kdy náklady platí výhradně povinný.

4.9 Opravné prostředky

Matérie opravných prostředků je upravena především v OSŘ, jelikož ZŘS obsahuje pouze zběžnou úpravu a to v ustanovení § 28 až § 30. V rámci zvláštních řízení mohou být uplatněny jak opravné prostředky řádné, směřující proti nepravomocnému rozhodnutí, tak i mimořádné, napadající rozhodnutí, které již nabylo právní moci.

4.9.1.1 Řádné opravné prostředky

Mezi řádné opravné prostředky patří odvolání proti nepravomocnému rozhodnutí. Zásadním rozdílem proti sporným řízením je uplatnění principu úplné apelace. Ten umožňuje v rámci odvolacího řízení uplatnit nové skutečnosti nebo důkazy, i když nebyly uplatněny již před soudem prvního stupně. Význam slova nové přitom nelze chápat jako důkazy, které vznikly až po vydání rozhodnutí soudem prvního stupně, ale jakékoliv skutečnosti, které před ním nebyly provedeny. Další odchylkou od ustanovení OSŘ je kompletní benevolence v případě určení odvolacího důvodu. Dle zákona je totiž rozhodnutí přezkoumatelné i v případech, kdy nebyl v odvolání i přes výzvu odvolací důvod uplatněn.

Nepřezkoumatelná rozhodnutí upravuje § 202 OSŘ. Kromě toho ZŘS pro některá svá řízení stanoví speciální případy nepřipustnosti odvolání. Je tomu tak například u některých usnesení v rámci řízení o pozůstalosti nebo v případě vyhovění společnému návrhu na rozvod manželství. Lhůta pro podání odvolání je společná pro celý civilní proces, a to patnáctidenní ode dne doručení soudního rozhodnutí. V některých případech ZŘS ve své zvláštní části obsahuje pro lhůty na odvolání svou speciální úpravu, délka lhůty ale vždy zůstává stejná.

4.9.1.2 Mimořádně opravné prostředky

Mimořádné opravné prostředky jsou takové, kterými lze napadnout i pravomocná rozhodnutí. Objevují se kritické názory, že potencionální změna pravomocných rozhodnutí je významným zásahem do právní jistoty, nicméně vzhledem k tomu, že ani použitím řádných opravných prostředků není zaručeno vydání rozhodnutí objektivně správného, je dle mého názoru jejich role v civilním řízení nezastupitelná. Proti pravomocnému rozhodnutí se lze bránit žalobou na obnovu řízení, žalobou pro zmatečnost nebo dovoláním.

Žaloby na obnovu řízení a pro zmatečnost mají svou obecnou úpravu v ustanoveních § 228 až § 235i OSŘ.

Žaloba na obnovu řízení může být podána v případech, kdy existují důkazy, tvrzení a skutečnosti, které nemohly být z objektivních důvodů provedeny v původním řízení. Lhůta pro podání je tříměsíční od doby, kdy se podávající dozvěděl o důvodech pro její podání.

Legitimace k podání žaloby pro zmatečnost vzniká v souladu s nesplněním některé z procesních podmínek, mezi které například patří rozhodnutí nepřislušného soudu, vystupování procesně nezpůsobilého účastníka nebo nepodání zahajovacího návrhu u řízení, která mohou být zahájena jen na návrh. Žaloba musí být podána do tří měsíců od doručení napadeného rozhodnutí, v případech stanovených zákonem do tří měsíců od doby, kdy se podávající dozvěděl o důvodech zmatečnosti.

Pro oba druhy žalob je společné, že vedle obecných náležitostí¹⁰⁰ musí obsahovat označení a rozsah napadeného rozhodnutí, důvod žaloby, vylíčení skutečností, dokazujících naplnění lhůty k jejímu podání a označení důkazů. Nepřípustné jsou proti rozsudkům o rozvodu (případně zrušení), neplatnosti a neexistenci manželství nebo partnerství a v případě řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. Žaloba na obnovu řízení se dále nepřipouští ani proti rozhodnutím, jejichž zrušení nebo změny lze dosáhnout jinak, vyjma dovolání a žaloba pro zmatečnost není přípustná proti usnesení o žalobě pro zmatečnost.

¹⁰⁰ § 42 odst. 4 OSŘ.

Žaloby projednává zpravidla soud, který ve věci rozhodoval v prvním stupni až na případy, stanovené zákonem, kdy žalobu pro zmatečnost projednává soud, který vydal napadené rozhodnutí. Pokud se vyhovění žalobám jeví jako pravděpodobné, může soud rozhodnout o posunutí vykonatelnosti napadeného rozhodnutí.

Pokud dojde k obnově řízení, soud prvního stupně věc znovu projedná, a to s ohledem ke všem skutečnostem známým z původního řízení i z řízení o žalobě na obnovu řízení. V případě zrušení rozhodnutí pro zmatečnost projedná věc znovu soud, jehož rozhodnutí bylo zrušeno.

Posledním z mimořádných opravných prostředků je dovolání. Dovolání připouští napadení pravomocného rozhodnutí odvolacího soudu v případech, kdy se odvolací soud svým rozhodnutím odchýlí od ustálené rozhodovací praxe nebo kdy je daná věc dovolacím soudem řešena rozdílně, nebyla jím dosud řešena, nebo má dle názoru dovolatele být tato věc vyřešena dovolacím soudem jinak. Souhrnně pouze v případech, kdy je věc údajně nesprávně právně posouzena. Nepřípustnost dovolání je obecně stanovena v § 238 OSŘ, ZŘS však stanoví speciální režim v §30, kde stanoví, že *„Dovolání není přípustné proti rozhodnutí podle hlavy páté části druhé tohoto zákona, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti, pozastavení nebo omezení jejího výkonu, o určení nebo popření rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení.“*¹⁰¹

Dovolání je třeba podat do dvou měsíců od doručení rozhodnutí. Není-li dovolacím soudem odmítnuto, či zamítnuto, může dovolací soud napadené rozhodnutí sám změnit, nebo jej zrušit a vrátit věc odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Některá ze zvláštních řízení¹⁰² opět disponují vlastní právní úpravou těchto opravných prostředků.

ZŘS svým ustanovením dává soudům v případě mimořádných opravných prostředků prakticky neomezenou působnost, co se mezí, ve kterých je věc možné přezkoumat, týče. Ačkoliv účastník v podání, uplatňujícím opravný prostředek, stanovuje rozsah jeho uplatnění, soud těmito mezemi není v případě žalob pro

¹⁰¹ Existuje již řada usnesení, odmítajících dovolání z tohoto důvodu, např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17.12.2014, sp. zn. 30 Cdo 5110/2014. Dovolání bylo v souladu s § 30 odst. 1 ZŘS odmítnuto, ačkoliv měl dovolatel důvodné argumenty.

¹⁰² Např. ZŘS, § 133 až § 136.

zmatečnost a na obnovu řízení vázán vůbec a při dovolání ve věcech, ve kterých lze řízení zahájit i bez návrhu. Takové ustanovení dává svou benevolencí do rukou soudu moc zkoumané okruhy původního rozhodnutí rozšiřovat či zužovat výhradně dle své vůle, čímž dochází dle mého názoru k ještě hlubšímu podryvání principu právní jistoty. Adresáti původního pravomocného rozhodnutí nejen, že nemohou počítat s tím, že zůstane platné, navíc po podání mimořádného opravného prostředku nemohou ani předem počítat s případnými následky opravného řízení.

5 Jednotlivé druhy zvláštních řízení soudních

Úprava jednotlivých druhů zvláštních řízení se nachází ve zvláštní části ZŘS, jejíž podrobná charakteristika není účelem této práce. Pokusím se tedy o stručné shrnutí a nástin upravované problematiky.

Zvláštní část zákona o zvláštních řízeních soudních, tedy § 31 a násl., se věnuje taxativně vymezeným druhům zvláštních řízení. Pro každé z nich stanoví v případě odchylnosti od obecné úpravy náležitosti jeho zahájení, předmět řízení, zvláštní ustanovení o průběhu řízení a místní příslušnost soudů. Některé z odchylek od obecné úpravy byly v této práci zmíněny.

Zvláštní část zákona se dělí na pět hlav, které subsumují jednotlivá řízení se shodným nebo podobným předmětem řízení.

Jednotlivé hlavy jsou pojmenovány „Řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob“, „Řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob a ve věcech svěřenského fondu“, „Řízení o pozůstalosti“, „Jiná řízení“ a „Řízení ve věcech rodinněprávních“.

Řízení, upravená ZŘS se původně nacházela v hlavě páté třetí části OSŘ. Kromě těchto řízení, jejichž úprava byla do ZŘS přenesena, nebo v něm zdůrazněny jejich odchylky, vznikla řízení nová, která OSŘ vůbec neznal nebo jim nevyčleňoval speciální ucelenou právní úpravu.¹⁰³

Mezi nová řízení patří řízení o prohlášení člověka za nezvěstného, řízení o některých podpůrných opatřeních, řízení o přivolení zásahu do integrity nebo řízení ve

¹⁰³ Důvodová zpráva k ZŘS, str. 12.

věcech svěrenského fondu. Důvod vzniku těchto řízení je v nových institutech OZ (svěrenský fond, prohlášení za nezvěstného...) a potřebě jejich odrazu v procesní úpravě. K dalším novým řízením patří řízení ve statusových věcech manželských a partnerských a řízení o určení a popření otcovství. Tato řízení byla OSŘ již zmiňována, nicméně nebyla jim poskytnuta dostatečná právní úprava.

6 Budoucnost civilního procesu a nesporných řízení

Jak již bylo zmíněno v kapitole, zabývající se současnou právní úpravou nesporných řízení, civilní proces podléhá velkému počtu novelizací a s každým dalším novým zákonem se navyšuje riziko zahlcenosti a nepřehlednosti právní úpravy. Jako řešení této situace byla v dubnu 2013 ministerstvem spravedlnosti ustanovena komise pro rekodifikaci civilního procesu. Za předsedu této komise byl vybrán místopředseda Nejvyššího soudu JUDr. Roman Fiala, jejími členy jsou odborníci z řad soudců, působících od soudů okresních až po soud Nejvyšší, včetně Nejvyššího soudu správního a Ústavního, zástupci profesních komor z oboru práva a odborníci z řad právnických fakult.

Slovy předsedy komise „...s účinností nového občanského zákoníku se rekodifikace civilního procesu stala ryzí nezbytností.“¹⁰⁴ Předseda komise v rámci rozhovorů a článků pro odborná periodika zastává nesouhlasný postoj k vysokému počtu přijímaných, zejména novelizačních zákonů a k němu spojené roztříštěnosti právní úpravy.¹⁰⁵ Bylo tedy očekávatelné, že se hlavním cílem komise stane sjednocení procesních právních předpisů do velkého procesního kodexu. Tímto krokem, který by měl být dokonán do roku 2018,¹⁰⁶ zřejmě tedy dojde k derogaci samostatných předpisů práva insolvenčního, exekučního a i nesporných řízení.

Rekodifikace OSŘ je zajisté krokem žádoucím. Vysoký počet jeho novelizací i speciálních zákonů stěžuje orientaci v právní úpravě. Potřebné změny v souvislosti s nabytím účinnosti OZ a ZŘS zavedla již zmíněná harmonizační novela. Je ale nutné vzít v potaz chystanou novelizaci OZ.

¹⁰⁴ FIALA, Roman. Rekodifikace civilního procesu. Právní prostor

¹⁰⁵ Viz např. článek Romana Fialy na <http://ekonom.ihned.cz/c1-63403590-mistopredse-da-nejvyssiho-soudu-jestli-se-neco-nezmeni-skonci-cele-pravo-v-odpadu>.

¹⁰⁶ JANUŠ, Jan. Nový občanský soudní řád bude účinný do pěti let. Právní rozhledy, 27.6.2013, str. 68.

Ačkoliv na fakt, že nedošlo k současné rekodifikaci hmotné i procesní úpravy, bývá pohlíženo jako na nedostatek, dle mého názoru se jedná spíše o výhodu. Tvůrci nového kodexu nejsou nijak tlačeni do unáhlené tvorby nutností vydat nový zákon současně s OZ a mohou zevrubnou analýzou dosáhnout ideálního výsledku a vyhnout se vydání takového předpisu, který by musel být podroben častým novelizacím, což by bylo v rozporu se samotným důvodem jeho vzniku.

Je třeba poukázat i na sporné otázky a negativní dopady případného rekodifikačního procesu. Dle důvodové zprávy k ZŘS byla rozsáhlá rekodifikace OSŘ příliš náročná a zdouhavá a došlo by jí k zneprůhlednění úpravy nutností začlenit velký počet výjimek ze standartního průběhu procesu. Nabízí se tedy otázka, proč tyto výhrady nebyly na překážku o rok později po vypracování ZŘS a jeho důvodové zprávy, kdy došlo k ustanovení rekodifikační komise a naopak začalo být na rekodifikaci OSŘ nahlíženo jako na krok, který větší přehlednosti napomůže. Veškerá speciální úprava jednotlivých řízení je obsažena v zákonech, účinných relativně krátkou dobu. To platí zejména v případě ZŘS. Pokud dojde k vydání nového procesního kodexu, který bude derogovat speciální úpravu, zrušen bude zákon účinný zhruba čtyři roky. Takový postup nejen, že zakládá opodstatněné výhrady proti práci legislativních orgánů České republiky, ale zároveň i podřívá právní jistotu adresátů těchto právních norem. V tak krátké době nemůže dojít k efektivnímu sjednocení procesní praxe orgánů a nejen odborná společnost je krátce po přijetí norem nucena k orientaci v nové právní úpravě.

Základna judikatury soudů, vztahující se k novým ustanovením zákonů, účinných od roku 2014, ještě není nijak široká a obávám se, zda v případě dalšího rozsáhlého přepracování kodexů, s ním související derogace a změna řady ustanovení nedojde k výkyvům v ustálené rozhodovací praxi soudů.

S ohledem na výše psané by dle mého názoru bylo ideálním řešením vydání nového obecného občanského procesního kodexu, nahrazujícího OSŘ, jehož provedení by zajistilo minimalizaci nutnosti jeho častých novelizací. Zároveň jsem pro ponechání speciálních zákonů, upravujících řízení odchylná od obecné úpravy, v platnosti. I přes zmíněné nedostatky ZŘS tento zákon pokládám za efektivní a funkční a v tuzemském právním řádu má své opodstatnění. Takové řešení by zajistilo potřebnou modernizaci

obecného procesního kodexu v souladu s ustanoveními hmotného práva, ale zároveň by nezpůsobovalo narušení právní jistoty adresátů procesních norem.

Závěr

Občanské právo se dělí na hmotné a procesní. Procesní úprava patří svým charakterem do práva veřejného. Občanské soudní řízení, probíhající před nestrannými soudy, se skládá z několika druhů, z nichž nejvýznamnějším pro účely této práce je řízení nalézací.

Nalézací řízení slouží k objasnění skutkového stavu na základě důkazních prostředků a tvrzení, které má v souladu se zásadou vyšetřovací obstarat ve zvláštním řízení soud. Vyvrcholením nalézacího řízení je rozhodnutí, jímž soud deklaruje existenci či neexistenci právního vztahu (zpravidla v řízení sporném) nebo jej založí, změní či zruší (zpravidla v řízení zvláštním). V rámci nalézacího řízení rozlišujeme podle jejich předmětu jednotlivá řízení, která můžeme, s drobnými výhradami, na základě jejich charakteristických vlastností přiřadit mezi řízení sporná či nesporná.

Rozlišením mezi řízením sporným a nesporným se zabývala závěrečná část první kapitoly této práce. Po analýze jednotlivých způsobů diferenciací jsem došel k názoru, že rozlišení obou druhů nalézacího řízení je obtížné. O diferenciaci je možné se pokusit analýzou zahájení řízení a jeho účastníků, povahy meritorního rozhodnutí ve věci, právních vztahů samotného řízení, způsobu dosažení cíle řízení a zejména analýzou zásad, kterými je řízení ovládáno. Řízení sporné a nesporné nelze odlišit pouze na základě jednoho aspektu, protože žádný ze zmíněných způsobů není sám o sobě dokonalý. Kombinací více způsobů je ale možné dojít k uspokojivému závěru a spolehlivému rozlišení.

Průzkumem historického vývoje jsem dospěl k závěru, že v rámci civilního řízení je pozorovatelná tendence stále širšího oddělování nesporných řízení a nárůst jejich počtu. Tento proces započal již v období římské říše a vyvrcholil v devatenáctém století, kdy došlo k vydání prvních zákonů, samostatně upravujících nesporná řízení.

Výjimkou bylo období mezi lety 1948 a 1989, kdy došlo k opětovnému sjednocení civilního řízení do jednotného procesu. Po vzniku České republiky došlo k opětovnému rozdělení těchto řízení v rámci občanského soudního řádu a 1. ledna 2014 byl proces vyčlenění dovršen nabytím účinnosti zákona o zvláštních řízeních soudních. Srovnání současné právní úpravy a právní úpravy prvorepublikové ukázalo

podobnost těchto norem a přineslo možnost porovnání jejich uživatelského komfortu. Za lépe funkční jsem označil současnou úpravu z toho důvodu, že je nutné brát v potaz pouze jeden subsidiární zákon.

Nejrozsáhlejší kapitola práce je věnována popisu a rozboru samotného zvláštního řízení. Ačkoliv obecná část zákona o zvláštních řízeních soudních obsahuje pouze třicet paragrafů, v kombinaci s ustanoveními pro jednotlivá řízení, nacházejícími se ve zvláštní části vychází najevo kvantita odchylných náležitosti zvláštních řízení. Zvláštní řízení vykazují odchylnou úpravu prakticky ve všech jeho fázích.

V rámci zkoumání jednotlivých odlišností jsem narazil na instituty kompletně nové, jakým je například nový soudní rok. Tento institut, který má být očividně náhradou za nepřipustné přípravné jednání je zajímavý svou neformálností a možností soudce stanovit jeho konání dle své libovůle. V jeho případě jsem zmínil i kritický názor.

Prostřednictvím analýzy zákona o zvláštních řízeních soudních a obecných ustanovení občanského soudního řádu jsem dospěl i ke kritickému hodnocení některých jejich ustanovení i formálních náležitostí. Právní úpravě jsem vytkl místy se objevující duplicitu a přímo zákonu o zvláštních řízeních soudních zařazení některých řízení i dle mého názoru nevhodnou formální úpravu.

Při zpracování tématu opravných prostředků jsem poukázal na režim úplné apelace a potencionální riziko v podobě ponechání na úvaze soudů, zda v některých případech budou posuzovat mimořádné opravné prostředky v mezích, stanovených účastníkem, který se jich dovolává.

Součástí této práce byl i stručný popis zvláštní části zákona o zvláštních řízeních soudních a jeho systematiky. Poukázal jsem na fakt, že kromě řízení, které dřív upravoval občanský soudní řád, jsou součástí zákona řízení dosud neupravená. Učinil jsem výčet těchto nových řízení a pokusil se objasnit důvody jejich vzniku.

Na závěr jsem z dostupných zdrojů stanovil pravděpodobné směřování dalšího vývoje zvláštních řízení. V roce 2013 byla ustanovena komise odborníků, jejímž úkolem je funkční rekonstrukce občanského práva procesního. K naplnění tohoto cíle byl zvolen postup, vedoucí k opětovnému sjednocení obou druhů nalézacího řízení v rámci jednoho kodexu. Ačkoliv jsem vyslovil souhlas s potřebou rekonstrukce

procesních ustanovení, tento krok jsem podrobil kritice a pokusil jsem se navrhnout vlastní řešení situace.

Význam zvláštních řízení soudních v právním pořádku České republiky je nepochybný. Jediná záležitost, podléhající diskuzi, je otázka, zda je pro jejich úpravu příhodnější zpracování v jednom kodexu spolu s obecnou úpravou, nebo je jejich samostatná úprava opodstatněná. Jelikož se komise kolem Romana Fialy přiklonila k prvnímu způsobu řešení, bude zajímavé sledovat její činnost a nezbývá než s očekáváním doufat, zda výstup její činnosti bude takové kvality, aby přesvědčila i kritiky zvoleného postupu.

Seznam použitých zkratk

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OSŘ - zákon č. 99/193 Sb., občanský soudní řád

ZŘS - zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

ZŘN - zákon č. 208/1854 ř.z., nesporný patent

Klíčová slova

Občanské soudní řízení, zvláštní řízení soudní, nesporné řízení

Keywords

Civil court proceedings, special court proceedings, non-dispute proceedings

Použitá literatura

Knižní publikace, odborné články a texty

DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009

SCHELLEOVÁ, Ilona. *Český civilní proces: vysokoškolská právnická učebnice*. Praha: Linde, 1997

STEINER, Vilém. *Základní otázky občanského práva procesního*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1981

SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2015

ŠTAJGR, František. *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*. Praha: Acta universitatis caroline, 1969

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2014

WIPLINGEROVÁ, Miloslava, ZAHRADNÍKOVÁ Radka, SPURNÁ Kristýna. *Zvláštní soudní řízení*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013

ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1969

JURÁŠ, Marek. *Působnost civilněprocesních předpisů a příslušnost soudů po 1.1.2014*. Právní rozhledy 3/2014

WINTEROVÁ, Alena. *K připravovaným změnám v civilním procesu (kritické a jiné poznámky)*. Právní rádce, 23-24/2012

SVOBODA, Karel. *Rozhodování o nákladech ve zvláštních řízeních soudních*. Právní rozhledy, 2/2014

FIALA, Roman. *Rekodifikace civilního procesu*. Právní prostor, 3.6.2014

JANUŠ, Jan. *Nový občanský soudní řád bude účinný do pěti let*. Právní rádce, 27.6.2013

BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999

ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C.H.Beck, 1995

HARTMAN, Antonín. *Nesporné řízení*. Praha: Československý kompas, 1926,

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Císařský patent č. 208/1854 ř.z., kterým se zavádí nový zákon o soudním řízení v nesporných věcech právních

zákon č. 100/1931 Sb. z a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství

Zákon č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

Zákon č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád

Zákon č. 263/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád

Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Soudní rozhodnutí

Nález Ústavního soudu ze dne 27.6. 2001, č. 276/2001 Sb.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16.10.2003, sp.zn. 26 Cdo 1829/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29.1.2015, sp. zn. 25 Nd 351/2014

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.10.2001, sp. zn. 25 Cdo 1017/2001

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23.11.2004, sp. zn. 32 Odo 158/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.6.2003, sp. zn. 28 Cdo 1709/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.6.2004, sp. zn. 29 Odo 377/2002

Ostatní zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Resumé – Zvláštní soudní řízení (obecné otázky)

Diplomová práce se zabývá problematikou zvláštních řízení soudních. Zvláštní řízení soudní je institut, představující druh civilního procesu, vykazující odchylky od obecné úpravy občanských řízení sporných. Zvláštní řízení soudní jsou upravena zejména zákonem o zvláštních řízeních soudních. Tento zákon obsahuje výjimky z obecné procesní úpravy a výčet a úpravu jednotlivých zvláštních řízení ve své zvláštní části. Subsidiárně se použije občanský soudní řád.

Cílem diplomové práce je podat ucelený výklad o pojmu zvláštní řízení soudní a to důsledným vymezením a definicí samotného pojmu na základě použití několika způsobů jeho rozlišení od řízení sporného. Za další cíl si práce klade zhodnocení historického vývoje zmíněného institutu a porovnání současné právní úpravy s normami platnými za první republiky. V neposlední řadě má práce obsahovat rozbor současné právní úpravy a to zejména zákona o zvláštních řízeních soudních a posoudit jeho zpracování jak z obsahového, tak z formálního hlediska. Součástí bude deskripce samotného zvláštního řízení s důrazem nad odchylky od obecné úpravy. Závěrem dojde k pokusu o určení budoucího směřování této problematiky a k vyslovení vlastního názoru *de lege ferenda*.

Na základě provedeného zhodnocení, použití odborné literatury, článků, zákonů a judikatury jsem došel k závěru, že institut zvláštní řízení lze vymezit na základě použití několika různých diferenciačních postupů. Analýzou historického vývoje jsem potvrdil hypotézu, že postupně dochází k čím dál větší diferenciaci mezi sporným a zvláštním řízením a stále vznikají nové druhy zvláštních řízení. Došlo k popisu zvláštního řízení a jeho odchylek od obecné úpravy v občanském soudním řádu. Zákon o zvláštních řízeních soudních byl podroben kritickému pohledu a byly mu vytknuty některé nedostatky.

I přes tyto nedostatky jsem vyhodnotil zákon o zvláštních řízeních soudních jako zdařilý a funkční a přiklonil jsem se k názoru, že by neměl být záhy zrušen v rámci plánované rekonstrukce občanského soudního řízení.

Abstract – Special court proceedings (general issues)

The diploma thesis is focused on the topic special court proceedings. Special court proceedings are a subject, representing one kind of the civil proceedings that is characterized by disposing peculiarities from the general regulations of the civil dispute proceedings. Special court proceedings are governed mainly by the Act No. 292/2013 Coll., on special court proceedings. This act contains the exceptions from the general proceedings regulations and enumeration of the specific special proceedings and its regulation. Also Act No. 99/1963 Coll., civil procedure code is subsidiary used.

This thesis aims to give a comprehensive explanation of the subject of special court proceedings by consistent definition of the subject itself based on use of the several ways of distinguishing it from the civil dispute proceedings. The next target of the thesis is to evaluate the historical development of the mentioned subject and to compare contemporary legislation with the laws applicable during the era of the first republic. Last but not least the thesis contains the analysis of the current legislative, especially the act on special court proceedings, which content and formal aspect of elaboration is assessed. The description of the special court proceedings itself with emphasis on the peculiarities from the general regulations is included. In conclusion the thesis contains an attempt to determine the future development of the topic and to offer own opinion *de lege ferenda*.

Based on the evaluation made academic literature, academic articles, laws and case law used I have drawn a conclusion that the subject of special proceedings can be defined with the use of several various methods of differentiation. With the analysis of the historical development I confirmed the hypothesis that the difference between the civil dispute proceedings and the special proceedings is constantly expanding and new kinds of special proceedings still appear. The description of the special proceedings and its distinctions from the general regulations located in the civil procedure code was made. Act on special proceedings was subjected to a critical review and some deficiencies were reproached.

In spite of these shortcomings the act on special proceedings was evaluated as good and functional and I opted to an opinion that it should not be abolished by planned recodification of the civil court proceedings.